
להודות ולהלל לשמך הגדול

**הקדמה • כוונת הבריאה • הגלות - חילול השם • קיבוץ גלויות -
קידוש השם • השם הגדול • כתבו לכם על קרן השור • נס המנורה •
המנורה שברומא שבה לירושלים • המנורה שבשער טיטוס**

הקדמה

מלחמת ארבע המלכויות בישראל רמוזה כבר בפסוק השני שבספר בראשית. "והארץ הייתה תוהו ובוהו וחושך על פני תהום". על כך דרשו חז"ל: "והארץ הייתה תהו - זה גלות בבל, שנא' 'ראיתי את הארץ והנה תהו' (ירמיהו ד, כג). ובהו - זה גלות מדי, 'ויבהילו להביא את המן' (אסתר ג, ד). וחושך, זו גלות יון, שהחשיכה עיניהם של ישראל בגזרותיהן, שהייתה אומרת להם 'כתבו לכם על קרן השור שאין לכם חלק באלקי ישראל'. על פני תהום - זו גלות מלכות הרשעה שאין לה חקר. ורוח אלקים מרחפת על פני המים - זה רוחו של משיח" (בר"ר ב, ד).

ידוע שהיונים גזרו על ישראל שלא ישמרו שבת, שיפרו ברית מילה ושלא ילמדו תורה (ר' אגרת תימן; רס"ג בפי' לדניאל ז, ג). אף בדורנו נפגשנו עם רשעות כזאת מצד השלטון הקומוניסטי בברית המועצות, שרצו להפוך את כל נתיניהם לאתאיסטים שאינם מאמינים, והיהודים היו יוצאי דופן שהפריעו לבסס השקפת עולם כפרנית, וע"כ רדפו אחריהם ואסרו עליהם לקיים מצוות דתם. אך מה עניין ליוון לכוף השקפת עולם כזאת על יהודים בארצם? ואם אכן זו הייתה כוונתם, מדוע לא אמרו זאת בפירוש, שרצונם

שיכפרו בה', ותחת זאת בקשו דבר מוזר, שיכריזו "אין לנו חלק באלקי ישראל". ומה עניין קרן השור לכאן? המהר"ל אמנם כתב ש'קרן השור רומזת לחטא העגל, אך מה ליוון ולחטא העגל?

ביותר תמוה, מדוע לא הזכירו חז"ל את הגזרות המפורשות, שבת, מילה ותורה, ותחת זאת הזכירו דבר תמוה, "כתבו לכם על קרן השור וכו'"!

עוד ברצוננו לברר דבר זה שמזכירים בנוסח התפילה "השם הגדול", כמו בתפילת "על הניסים" "ולך עשית שם גדול וקדוש בעולמך", "וקבעו שמונת ימי חנוכה אלו להודות ולהלל לשם גדול". ובשעת ההדלקה "הנרות הללו קדש הם... כדי להודות לשם גדול". מה עניין השם הגדול לחנוכה, תואר שאינו מצוי כל כך בסידור התפילה.

כוונת הבריאה

בכמה מקומות בפירושו על התורה עמד הרמב"ן על ייעודו של עם ישראל. על השאלה מדוע מזכיר משה בתפילתו בחטא העגל ובחטא המרגלים "למה יאמרו מצרים", וכן יהושע אחרי המפלה בעי "וישמעו הכנענים וכל יושבי הארץ והכריתו את שמנו מן הארץ, ומה תעשה לשמך הגדול", ואף הקב"ה עצמו משתמש בנימוק זה - "אמרתי אפאיהם אשביתה מאנוש זכרם, לולא כעס אויב אגור, פן ינכרו צרימו פן יאמרו ידינו רמה ולא ה' פעל כל זאת" (דברים לב, כו). וכתב שם הרמב"ן:

והטעם בטענה זו איננו כרוצה להראות כוחו בין שונאיו, כי כל הגויים כאין נגדו, מאפס ותוהו נחשבו לו. אבל השם ברא את האדם בתחתונים שיכיר את בוראו ויודה לשמו, ושם הרשות בידו להרע או להיטיב, וכאשר חטאו ברצונם וכפרו בו כולם, לא נשאר רק העם הזה לשמו, ופירסם בהם באותות ובמופתים כי הוא אלקי האלהים ואדוני האדונים, ונודע בזה לכל העמים. והנה אם ישוב ויאבד זכרם, ישכחו העמים את אותותיו ואת מעשיו, ולא יסופר בהם עוד... והנה תהיה כוונת הבריאה באדם בטלה לגמרי, שלא ישאר בהם יודע את בוראו, רק מכעיס לפניו. על כן ראוי מדין הרצון שהיה בבריאת העולם, שיהי רצון מלפניו להקים לו לעם

כל הימים, כי הם הקרובים אליו והיודעים אותו מכל העמים...
וכבר רמזתי בבריאת האדם סוד נשגב ונעלם, צריך ממנו שנהיה
לו לעם והוא יהיה לנו לאלקים, כעניין שנאמר 'כל הנקרא בשמי
ולכבודי בראתיו'".

סוד זה, שרומז עליו הרמב"ן, נמצא בפירושו לפ' תצוה. עה"פ 'וידעו כי
אני ה' אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים לשכני בתוכם אני ה' אלקיהם"
(שמות כט, מו). וכתב שם הרמב"ן וז"ל: ואם כן יש בעניין סוד גדול. כי
כפי פשט הדבר השכינה בישראל צורך הדיוט ולא צורך גבוה, אבל הוא
כעניין שנאמר 'ישראל אשר בכ אתפאר', ואמר יהושע 'ומה תעשה לשמך
הגדול', ופסוקים רבים באו כן, 'אווה למושב לך', 'פה אשב כי איזיתיה',
עכ"ל. וכך ביארו תלמידי הרמב"ן המקובלים את דבריו: "כי לפי הפשט
היה נראה כי השכינה בישראל צורך הדיוט היא (היינו לצורכם של ישראל, לשמור
ולהשיג עליהם), אבל על דרך הסוד אינו כן, אלא צורך גבוה (כלומר לצרכיו
של רבש"ע), כעניין שנאמר 'ישראל אשר בכ אתפאר', ואמר יהושע 'ומה
תעשה לשמך הגדול', כלומר, אם יכריתו האויבים את שמנו, שלך (הצרה
שלך) גדולה משלנו, שאם אין אנו כאן, אין אני כאן", והוא ל' סגי נהור,
שאם אנו ישראל לא נהיה כאן, אף אתה, רבש"ע, לא תהיה כאן.

לדברי הרמב"ן, הטענה 'מה יאמרו הגויים', אינה שהגויים יעלילו על
רבש"ע שאינו יכול לממש את הבטחותיו וכדו', אלא שהקב"ה ברא את
ישראל לצורך גבוה, "עם זו יצרתי לי תהילתי יספרו" (ישעיה מג, כא), זו מטרת
בריאתם מראש, שיודיעו לאנושות לכל אורך ההיסטוריה, שבראשית ברא
אלקים את השמים ואת הארץ, ושיש תכלית לבריאה, והאדם אינו כבהמה,
וצריך לדבוק במידות האלוקיות ולשכלל את העולם שיהיה טוב יותר,
מוסרי יותר, אידאלי יותר. רק עם ישראל מסוגל לממש יעד זה, ואם הוא
לא יהיה כאן - "כל כוונת הבריאה בטלה", כדברי הרמב"ן לעיל. וא"כ
הכרח לרבש"ע לשמור ולקיים אותנו, כי זה צורך גבוה. (וע' בתחילת דרשתו
של הרמב"ן "תורת ה' תמימה").*

* כיהודה ועוד לקרא, נציג את דברי הרמב"ן בניסוח מודרני. כשעלה השיר "ירושלים של זהב"
לאויר העולם, לפני מלחמת ששת הימים, עורר הדבר התרגשות גדולה בקרב העם היהודי, אך
היו כאלה שדברים בשיר לא מצאו חן בעיניהם. אחד מהם היה הסופר עמוס עוז. תלונתו הייתה
על הפיסקה "כיכר השוק ריקה, ואין פוקד את הר הבית בעיר העתיקה". האם אין הערבים באים

בפרשת ויגש מסופר על ירידתו של יעקב למצרים. הוא ירא מהירידה הזאת, והקב"ה מרגיע אותו "אל תירא מרדה מצרימה, כי לגוי גדול אשימך שם. אנכי ארד עמך מצרימה, ואנכי אעלך גם עלה" (בראשית מו, ג-ד). על מקרא זה כתב הבית הלוי בדרשותיו לפרשת ויגש: "כאן באה לו ההבטחה הגדולה שבכל ההבטחות". לכאורה, אם ההבטחה הצטמצמה בכך שלמרות הגלות הארוכה הם ישובו ארצה ולא יאבדו בגולה, הרי לא הייתה בהבטחה זו כל בשורה חדשה, שהרי כבר בירידתו לחרן הובטח לו "הנה אנכי עמך ושמרתך בכל אשר תלך והשיבותיך אל האדמה הזאת, כי לא אעזבך עד אשר אם עשיתי את אשר דברתי לך" (שם כח, טו). מה אם כן נתווסף בהבטחה הנוכחית, שיוציאו מגלות מצרים ויחזיר אותו לא"י? אלא שאז ההבטחה הייתה צורך הדיוט, שלא יאבדו בגולה, ועתה ההבטחה היא צורך גבוה, מצרכיו של הקב"ה. ואלו דברי הבית הלוי, לאחר שהעיר על הכפילות המיותרת לכאורה של הביטוי "אעלך גם עלה":

דכאן באה לו ההבטחה הגדולה שבכל ההבטחות, שיהיה נקרא שמו על ישראל, והכוונה בזה, דלעולם לא יפרסם שם כבודו בעולם ע"י מעשה היוצא חוץ מדרך הטבע, רק באמצעות צורך ישועתן של ישראל, וע"י ישועתן של ישראל יתפרסם שם כבודו בכל העולם. ובכל מעשה שיהיו ישראל בשפלות חלילה, ממילא יהיה גם כבודו בהסתר ובהעלם. וזהו שאמר לו 'אנכי ארד עמך מצרימה', בכל זמן שאתה תהיה בירידה, גם כבודי אינו נגלה בעולם. וזהו שנקרא על דרך משל שירד עמו מצרימה, על דרך מאמר הכתוב 'עמו אנכי בצרה'. 'ואנכי אעלך גם עלה', כשאהיה מעלה אותך, אז ע"י עלייתך יתפרסם גם שמי בכל הגוים, ותהיה עלייה לכבודי. (בית הלוי, פרשת ויגש)

גילוי של רבש"ע בעולמו הוא רק ע"י עם ישראל. כל נס וישועה של העם הזה, מורה בעליל על ההשגחה האלקית בעולם, ועל בחירתו בעם

לשוק לקנות צרכיהם? שאל. והאם לא פוקדים את הר הבית מידי יום ששי אלפי מוסלמים? ועל כך כתבה המשוררת, שעתה, לאחר עשרים שנה, היא מסוגלת לענות לו בראש צונן ולאחר מחשבות רבות, זו הייתה תשובתה: "אכן ואכן, בעיני, ירושלים שאין בה יהודים, היא עיר אבלה ושוממה. יתרה מזו: ארץ ישראל, כשהיא ריקה מיהודים, היא ישימון בעיני. ועוד: כל העולם הזה כולו, אם הוא חס וחלילה ריק מיהודים, הוא בעיני חור שחור ביקום".

ישראל כעם סגולה. "אתם עדי נאום ה' ואני אל" (ישעיה מג, יב). ואמרו חז"ל "כשאתם עדי אני אל, וכשאין אתם עדי כביכול אין אני אל" (ילק"ש רמז תנב). וזה אם כן פשר הכפילות, "אעלך גם עלה" - כאשר אעלה אותך מן הגלות, תהיה גם לי עלייה על ירך.

ומסיים הבית הלוי דרשתו בעניין זה: "וזהו גם כן כוונת חז"ל שאמרו שהקב"ה שיתף שמו עם ישראל, ונתנו משל על זה. למפתח שחשש בעליו שלא יהיה נאבד, וקשר לו שרשרת. כך הקב"ה שיתף שמו עם ישראל (ישר-אל), שלא יהיו נאבדים חלילה. והכוונה דפרסום שם כבודו שיתף, שיהיה רק ע"י ישועתן של ישראל, וזה בטחון גמור שלא יאבדו ח"ו".

וכוונתו למה שאמרו בירושלמי:

שיתף הקב"ה שמו הגדול בישראל. (משל) למלך שהיה לו מפתח פלטרין קטנה, (היינו מפתח קטן לפלטרין גדול). אמר המלך, אם אני מניחה כמות שהיא, אבודה היא. אלא הריני עושה לה שלשלת, שאם אבדה, השלשלת תהא מוכחת עליה. כך אמר הקב"ה: אם מניח אני את ישראל כמות שהן, נבלעין הם בין העכו"ם. אלא הריני משתף שמי הגדול בהם והם חיים, מאי טעמא? 'וישמעו הכנעני וכל יושבי הארץ ונסבו עלינו והכריתו את שמנו מן הארץ, ומה תעשה לשמך הגדול' - שהוא משותף בנו (תענית פ"ב הלכה ו).

ופירש המהר"ל, שאין הכוונה במשל לערכו הכספי של המפתח, שהרי אינו שווה הרבה, אלא לערכו השימושי, שכן ללא מפתח לא ניתן להיכנס אל הבית. וכך בנמשל, אם חלילה יאבדו ישראל, שהם המפתח שבעזרתו יכול רבש"ע להיכנס לפלטרין, לא יהיה לבית כל שימוש, וכדברי הרמב"ן הנזכר לעיל, שבלא ישראל "כל כוונת הבריאה בטלה". משום כך הטביע רבש"ע את שמו 'א-ל' בעם אשר בחר למטרה זו - ישראל, ומעתה כשעם ישראל יורד לגלות, הרי הוא גורר כביכול את רבש"ע אתו. וכשהוא עולה מהגלות, הרי ה' עולה אתו.

כך מפרשים בחסידות את המקרא "גם כי אלך בגיא צלמות לא אירא רע, כי אתה עמדי". על דרך הפשט הכוונה שאיני חושש מכל דבר רע, שהרי אתה עמדי להצילני. אך ע"ד הרמז, כך הוא: גם כי אלך בגיא צלמות לא

אירא. רע - כי אתה עמדי. כלומר, אני איני חושש ממה שיקרה לי, אך זה הדבר שרע לי, שאתה נגרר עמי לגלות. מכאן שכל הביטויים המדברים על ישועת ה', אין הכוונה רק על זה שה' הושיע אותנו, אלא שהוא עצמו נושע. "יגל לבי בישועתך", אני שמח בישועה שלך, שאף אתה נושעת. וכן "לישועתך קויתי ה'", אני מצפה לישועה שלך, שאתה תושע. וכן פסוקים רבים על דרך זו. "אמר ר' עקיבא, אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו, "מפני עמך אשר פדית לך ממצרים גויים ואלוקיו" (שמואל ב' ז, כג). כביכול אמרו ישראל לפני הקב"ה 'עצמך פדית'" (מכילתא, פרשה יד).

הרמב"ן בסוף פ' תצוה, שהזכרנו לעיל, כתב שישראל הם צורך גבוה, וסיים דבריו "כעניין שנאמר 'ישראל אשר בך אתפאר', ואמר יהושע 'ומה תעשה לשמך הגדול', ופסוקים רבים באו כן, 'אוה למושב לו' (תהלים קלב, יג), 'פה אשב כי אויתי ה' (שם שם, יד), וכתוב 'והארץ אזכור' (ויקרא כו, מב). וכוונתו שהקב"ה מתפאר בישראל ומתאוה לשכון בתוכם ובא"י, כמ"ש חז"ל "נתאוה הקב"ה שתהיה לו דירה בתחתונים". וכך סידרו חז"ל בסדר התפילה בשחרית: "כי בחר ה' בציון אוה למושב לו". "כי יעקב בחר לו יה ישראל לסגולתו". "כי לא יטוש ה' עמו ונחלתו לא יעזוב". הרי לנו הבטחה בקשר הנצחי שבין הקב"ה וישראל וארצו, ומתוך כך הבטחה שהעם והארץ לא ינטשו לעולם על ידו.

הדברים האלה מופיעים במלוא תוקפם בדורנו, ולשם כך עלינו לשוב ולעיין בפרק לו ביחזקאל.

הגלות - חילול השם

בספר יחזקאל פרק לו מדבר הנביא על החטא ועונשו.

(טז) וַיְהִי דְבַר ה' אֵלַי לֵאמֹר: (יז) בְּן אָדָם בֵּית יִשְׂרָאֵל יֹשְׁבִים עַל אֲדָמְתָם וַיִּטְמְאוּ אוֹתָהּ בְּדַרְכָּם וּבַעֲלִילוֹתָם כְּטִמְאַת הַנְּדָה הַיְתָה דַרְכָּם לְפָנָי: (יח) וְאֶשְׁפֹּךְ חֲמָתִי עֲלֵיהֶם עַל הַדָּם אֲשֶׁר שָׁפְכוּ עַל הָאָרֶץ וּבְגִלוֹלֵיהֶם טִמְאוּהָ: (יט) וְאֶפִּיץ אֹתָם בְּגוֹיִם וַיִּזְרוּ בְּאֲרָצוֹת כְּדַרְכָּם וּכְעֲלִילוֹתָם שִׁפְטִים: (כ) וַיָּבֹאוּ אֶל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר בָּאוּ שָׁם וַיְחַלְלוּ אֶת שֵׁם קְדֹשִׁי בְּאֹמֶר לָהֶם עִם ה' אֱלֹהֵי וּמְאָרְצוֹ יִצְאוּ: (כא)

וְאֶחָמֵל עַל שֵׁם קִדְשֵׁי אֲשֶׁר חִלְלוּהוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּגוֹיִם אֲשֶׁר בָּאוּ
שָׁמָּה: ס (כב) לֵכֵן אָמַר לְבֵית יִשְׂרָאֵל כֹּה אָמַר אֲדֹנָי ה' לֹא לְמַעַנְכֶם
אֲנִי עָשִׂה בֵּית יִשְׂרָאֵל כִּי אִם לְשֵׁם קִדְשֵׁי אֲשֶׁר חִלְלִתֶם בְּגוֹיִם אֲשֶׁר
בְּאַתֶּם שָׁם: (כג) וְקִדְשִׁיתִי אֶת שְׁמִי הַגָּדוֹל הַמְּחַלְלֵל בְּגוֹיִם אֲשֶׁר חִלְלִתֶם
בְּתוֹכָם וַיִּדְעוּ הַגּוֹיִם כִּי אֲנִי ה' נְאֻם אֲדֹנָי ה' בְּהַקְדִּישִׁי בְכֶם לְעִינֵיהֶם:
(כד) וְלִקְחִיתִי אֶתְכֶם מִן הַגּוֹיִם וְקִבַצְתִּי אֶתְכֶם מִכָּל הָאֲרָצוֹת וְהִבֵּאתִי
אֶתְכֶם אֶל אֲדַמְתְּכֶם: (כה) וְזָרַקְתִּי עֲלֵיכֶם מִיַּם טְהוֹרִים וּטְהַרְתֶּם
מִכָּל טְמְאוֹתֵיכֶם וּמִכָּל גִּלּוּלֵיכֶם אֲטַהֵר אֶתְכֶם: (כו) וְנִתַּתִּי לְכֶם לֶב
חֵדֶשׁ וְרוּחַ חֵדָשָׁה אֶתֶן בְּקִרְבְּכֶם וְהִסְרֹתִי אֶת לֵב הָאֲבָן מִבְּשַׁרְכֶם
וְנִתַּתִּי לְכֶם לֶב בָּשָׂר: (כז) וְאֶת רוּחִי אֶתֶן בְּקִרְבְּכֶם וְעִשִׂיתִי אֶת אֲשֶׁר
בְּחַקִּי תֵּלְכוּ וּמִשְׁפָּטֵי תִשְׁמְרוּ וְעִשִׂיתֶם: (כח) וַיִּשְׁבַּתֶם בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר
נִתַּתִּי לְאַבְתֵּיכֶם וְהֵייתֶם לִי לְעַם וְאֲנִי אֶהְיֶה לְכֶם לֵאלֹהִים: (כט)
וְהוֹשַׁעְתִּי אֶתְכֶם מִכָּל טְמְאוֹתֵיכֶם וְקִרְאתִי אֶל הַדָּגָן וְהַרְבִּיתִי אֹתוֹ וְלֹא
אֶתֶן עֲלֵיכֶם רָעָב: (ל) וְהַרְבִּיתִי אֶת פְּרִי הָעֵץ וְתַנְיִבַת הַשָּׂדֶה לְמַעַן
אֲשֶׁר לֹא תִקְחוּ עוֹד חֶרֶפַת רָעָב בְּגוֹיִם: (לא) וַיִּזְכְּרֶתֶם אֶת דְּרִכֵּיכֶם
הַרְעִים וּמַעַלְלֵיכֶם אֲשֶׁר לֹא טוֹבִים וּנְקֻטָּתֶם בְּפָנֵיכֶם עַל עֹנֵתֵיכֶם וְעַל
תוֹעֲבוֹתֵיכֶם: (לב) לֹא לְמַעַנְכֶם אֲנִי עָשִׂה נְאֻם אֲדֹנָי ה' וַיִּדַע לְכֶם
בוֹשׁוֹ וְהִפְלִמוּ מִדְרִכֵּיכֶם בֵּית יִשְׂרָאֵל:

נתבונן בפסוק כ': וַיָּבֹאוּ אֶל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר בָּאוּ שָׁם וַיַּחְלְלוּ אֶת שֵׁם קִדְשֵׁי
בְּאֵמֹר לָהֶם עִם ה' אֱלֹהֵי וּמְאַרְצוֹ יֵצְאוּ. התלונה אינה מובנת. מה חילול השם
יש בטענת הגוים "עם ה' אלה ומארצו יצאו", הרי זו הבחנה נכונה, שכיון
שחטאו נענשו. והרי הנביא עצמו אמר כך לפני כן!

ומצאנו דבר דומה בפרשת נצבים, שם נאמר שא"י בחורבנה תהיה "גפרית
ומלח שרפה כל ארצה, לא תזרע ולא תצמיח ולא יעלה בה כל עשב,
כמהפכת סדום ועמורה וכו'. ואמרו כל הגוים על מה עשה ה' ככה לארץ
הזאת, מה חרי האף הגדול הזה, ואמרו על אשר עזבו את ברית ה' אלקי
אבותם אשר כרת עמם בהוציאו אותם מארץ מצרים" (דברים כט, כב-כד). הרי
שמסקנה זו שה' מעניש את החוטאים היא מסקנה נכונה, ואיך אומר הנביא
יחזקאל שזה חילול השם?

וגדולה מזו כתב הרמב"ן, כשחילק בין הניסים הגלויים לאלו הנסתרים,
שאמונה זו בניסים הנסתרים היא יסוד התורה כולה, וחייבים הכל להאמין

בזה, "ואין לאדם חלק בתורת משה רבנו עד שנאמין בכל דברינו ומקרינו שכולם ניסים, אין בהם טבע ומנהגו של עולם, בין ברבים בין ביחיד, אלא אם יעשה המצוות יצליחנו שכרו, ואם יעבור עליהם יכריחנו עונשו. ויתפרסמו הניסים הנסתרים בעניין הרבים כאשר יבוא ביעודי התורה בעניין הברכות והקללות, כמ"ש הכתוב 'ואמרו כל הגוים על מה עשה ה' ככה לארץ הזאת, ואמרו על אשר עזבו את ברית ה' אלקי אבותם', שיתפרסם הדבר לכל האומות שהוא מאת ה' בעונשם". הרי לנו שדברי הגוים וההבנה שלהם שהגלות וחרבן הארץ בא כעונש על חטאיהם של ישראל, הוא דבר מבורך וגורם לקידוש השם בעולם. מדוע א"כ לדברי הנביא יחזקאל יש בהבנה זו משום חילול השם?

אלא שחז"ל דייקו בפסוק הנ"ל שני דיוקים לשוניים.

מה פשר הכפילות "ויבא אל הגוים אשר באו שם", מה היה המקרא חסר אם היה אומר "ויבא אל הגוים ויחללו את שם קדשי"? כל הפעלים שבפרק הם בלשון רבים. יוצא דופן הוא המקרא "ויבא אל הגוים", לשון יחיד, ומיד לאחר מכן חוזר ללשון רבים "אשר באו שם". הלא דבר הוא!

וכך פתרו חז"ל את שתי הבעיות. "שעה שגלו ישראל לבין האומות, היה הקב"ה מחזר על פתחיהם של הגוים לשמוע מה הם אומרים. הדא הוא דכתיב 'ויבא אל הגוים אשר באו שמה'. לא היה צ"ל אלא 'ויבאו' ואת אמר 'ויבא'. אלא כביכול הוא עצמו. ומה היו אומרים? - "אם עם ה' אלה, למה מארצו יצאו?" (איכה פתיחתא טו)

חז"ל הוסיפו שתי תיבות - 'אם' ו'למה'. א"כ אין כאן כפילות. לא עם ישראל בא אל הגוים, אלא הקב"ה בא אל הגוים, לכל המקומות שלשם הגיעו בני ישראל. וע"כ "ויבא" הוא לשון יחיד, והקב"ה יורד למקומות שגלו בני ישראל ומתעניין לדעת מה תגובתם של הגוים על הגלות. ומה הוא שומע? "אם עם ה' אלה - למה מארצו יצאו?" וכך יש לפרש טענתם: תגובתם של הגוים אינה כתגובה שבפרשת נצבים. שם הם מבינים שהעם שחטא קיבל את עונשו וגלה מארצו, וזו אכן מסקנה נכונה. אך הנביא יחזקאל מדבר על מסקנה שונה - "אם עם ה' אלה, למה

מארצו יצאו? כלומר, אתם, עם ישראל, הרי טוענים מאז ומעולם שאתם עם ה', העם הנבחר, ואיך יתכן שכך יתייחס אלקים לבעל בריתו?! מכאן המסקנה שכנראה הם לא עם ה'.

וזו הטענה המונחת בבסיס תורת החילופין של הנצרות, שעם ישראל חטא, וכתוצאה מהחטא נשלל ממנו התואר של העם הנבחר. לדבריהם, כשחטאו בעגל נגזרה עליהם גזירת השמדה, אלא שתפילותיו של משה הועילו, נסלח להם וקיבלו לוחות שניים, אך אלו לא היו אותם לוחות, שכן הראשונים היו "מכתב אלקים", ואילו השניים היו מעשה ידיו של משה, וע"כ לא הועילו לדורות עולם אלא באופן זמני, עד לבואו של "המשיח". לדבריהם מכוונים דברי ירמיהו על תקופה זו - "הנה ימים באים נאום ה', וכרתי את בית ישראל ואת בית יהודה ברית חדשה. לא כברית אשר כרתי את אבותם ביום החזיקי בידם להוציאם מארץ מצרים, אשר המה הפרו את בריתי... כי זאת הברית אשר אכרות את בית ישראל אחרי הימים ההם נאום ה', נתתי את תורתי בקרבם ועל לבם אכתבנה, והייתי להם לאלקים והמה יהיו לי לעם" (ירמיהו לא לא-לג). ומעתה תלמידיו ומאמיניו של אותו האיש הם העם הנבחר, ועם ישראל נשאר לדראון עולם, נשפל ונרדף, כהוכחה למה שיקרה לאלו שלא יאמינו במשיח שלהם. וכך כותב אחד מאבות הכנסיה, אגוסטינוס, שחי בסוף תקופת האמוראים:

היהודים שטבחו אותנו, ולא האמינו בו... שהובסו ע"י הרומאים ונעקרו מממלכתם שבה כבר שלטו זרים ופוזרו לכל עבר, כך שאין מקום אשר אין בו יהודים המספקים לנו עדות בכתבי הקדש שלהם שלא זייפנו את הנבואות על יש"ו... בניגוד לרצונם הם תורמים לנו עדות באמצעות אחזקתם בספרים האלה, בעוד שהם מפוזרים בין כל האומות... כך הוכיח הא-ל לכנסייה את חסד רחמיו על אויביה היהודים, כי כדברי השליח "במעידתם תהיה ישועה לגויים", ולכן לא הרגם.

ומכאן גם המסקנה המתבקשת לשיטתם - דברים שנכתבו לפני כאלף ושש מאות שנה:

"הנקמה תהיה אין סופית. לעולם לא תהיה להם מדינה וגם לא בית

מקדש... ה' הוא שפיזר אותם... היהודים יהיו משועבדים לעולם...
אלקים שונא את היהודים ושנא אותם מאז ומתמיד" (מדברי יוחנן
כריסוסטומוס, בישוף ופטריארך מאבות הכנסייה מהמאה הרביעית - אמצע תקופת
האמוראים. הדברים הובאו בספרו של אבי בקר 'מיהו העם הנבחר' עמ' 102).

וכבר הכה הרמב"ן על קודקודם בכמה מקומות, והוכיח שעל אף כל
חטאיהם של ישראל לא התערעה הבחירה האלוקית בהם, ולעולם יישארו
בני ישראל בנים לה' אלוקיהם:

הנה משה אדוננו ע"ה מזהיר אותנו בכל מיני התראה ואזהרה,
המפחידנו בכל עניין פחד ואימה ככל הבאות עלינו, ויותר מהמה
לא התרה בנו מעולם, [ולא איים] שאם נאריך לחטוא שיחליף
אותנו באומה אחרת או ישכח אותנו לגמרי, ולא נכרת הברית
אשר בינינו ובין אלהינו בקבלת תורתו על התנאי הזה [...]. לא
כאשר משיבים עלינו רבים כגון המינים הפורקים עול, ועם נבל
נברא יהלל, ויתר הדתות". (רמב"ן, ספר הגאולה, עמ' רסג).

סיים הרמב"ן את פירושו בדבר מחוכם, (כנראה כדי להסתיר כוונתו מעיני הכנסייה).
על עם ישראל נאמר "ועם נברא יהלל י-ה" (תהלים קב, יט). אך על הנוצרים
נאמר "בגוי נ ב ל אכעיסם" (דברים לב, כא), ואמרו בגמ' "אלו המינים" (יבמות
סג, ב). (לפנינו מחמת הצנזורה: הצדוקין, עי' דק"ס), וכך הוא אמר שם "אמר נ ב ל
בלבו אין אלקים" (תהלים יד, א). 'מינים' הוא כידוע כינוי לנוצרים. א"כ "עם
נבל נברא יהלל" היינו שישראל הנבראים מהללים את ה', ואילו הנוצרים,
העם הנבל, שאומרים 'אין אלקים', מהללים את הנברא, את אותו האיש
שהוא נברא.

עוד כתב הרמב"ן (בפירושו לבראשית כב, טז): "וירש זרעך את שער אויביו"
- "והנה הובטח שלא יגרום שום חטא שיכלה זרעו או שיפול ביד אויביו
ולא יקום. והנה זו הבטחה שלימה בגאולה העתידה לנו". וכן בסוף ספר
דברים כתב: "והנה אין בשירה הזאת תנאי בתשובה ועבודה, רק היא שטר
עדות שנעשה הרעות ונוכל, ושהוא ית' יעשה בנו בתוכחות חימה, אך לא
ישבית זכרנו... אם כן השירה הזאת הבטחה מבוארת בגאולה העתידה,
על כורחן של מינין".

וכ"כ הרמב"ם באגרת תימן וז"ל: וכן הבטיחנו הבורא ע"י נביאינו שלא נאבד ולא יעשה עמנו כליה, ולא נסור לעולם מלהיות אומה חסידה. וכמו שאי אפשר שתתבטל מציאותו של הקב"ה, כן אי אפשר שנאבד ונתבטל מן העולם, שכן נאמר (מלאכי ג, ו) 'אני ה' לא שניתי ואתם בני יעקב לא כליתם'. וכמו כן בשרנו והאמיץ אותנו ית"ש שנמנע אצלו למאוס אותנו בכללנו, ואעפ"י שנכעיסהו ונעבור על מצוותיו, שכן כתוב (ירמיהו לא, לו) 'כה אמר ה' אם ימדו שמים מלמעלה ויחקרו מוסדי ארץ למטה, גם אני אמאס בכל זרע ישראל על כל אשר עשו נאום ה'. וכעניין זה בעינו הבטיחנו בתורה ע"י משה רבנו ע"ה, שכן כתוב (ויקרא כו, מד) 'ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלותם להפר בריתי אתם כי אני ה' אלקיהם" (הוצאת מוסד הרב קוק, עמ' קכח).

ובאמת כבר הוזכר יסוד זה, שאין תחליף לישראל, בגמרא. מסופר שם שר' יהושע בן לוי התווכח לפני הקיסר עם ההוא צדוקי (מין, כנ"ל), א"ל הצדוקי "עמא דאהדרינהו מריה לאפיה מיניה, אחוי ליה "ועוד ידו נטויה עלינו" (חגיגה ה, ב). המין טען שאתם עם שאלקים החזיר פניו מכם, וענה לו ר' יהושע שהסתרת פנים אינה השלכת האומה מעם פניו, אלא רק ביטוי של כעס, אך עדין ידו נטויה עלינו, וההשגחה האלוקית לא סרה מאתנו. לכאורה צדק אותו מין, שאכן נאמר בתורה שבשעת כעס "הסתרת פני מהם והיה לאכול ומצאוהו רעות רבות וצרות" (דברים לא, יז). והעיר על כך הרב צבי יהודה זצ"ל, שחילוק יש בין הסתרת פנים להסבת הפנים. "אלו הנוצרים שרדפו ורודפים אותנו, ואשר בעזרת ה' נצלנו מהם, ראשית טומאתם הייתה באומרם שרבש"ע התחרט מבחירתו בנו". והוסיף הרצ"י שטענתם היא שרבש"ע "אהדרינהו לאפיה", כלומר סיבב פניו כאילו מסתכל על אחר, ולא היא, אין כאן חילופין אלא הסתרת פנים בלבד, העמדת מחיצה בינו לבינינו. רבש"ע אינו מהפך את פניו להסתכל על אחרים. "החזרת פנים היא שינוי במציאות, אך המציאות אינה משתנה". הוא אמנם הסתיר פניו מאתנו, אך לא החזיר פניו לכיוון אחר (ראה למשל: שיחות הרצ"ה לספר שמות, סוף פרשת תרומה, ספר במדבר עמ' 361, ועוד).

בדומה לזה איתא ביומא נו סוף ע"ב: אמר ליה ההוא צדוקי לר' חנינא, השתא ברי טמאים אתון, דכתיב 'טומאתה בשוליה' (איכה א, ט). א"ל תא

חזי מאי כתיב בהו' השוכן אתם בתוך טומאותם' (ויקרא טו, טז), אפילו בזמן שהם טמאים שכנה עמהם. הגירסה בעין יעקב שם "ההוא מינאה", כנ"ל. ופי' בבן יהודע שכוונת אותו מין לטעון "השתא טמיאי אתון, ובודאי עתה אינו נקרא השם ית' אלקי ישראל, דאיך יכנו אלוקותו ית' על טמאים". וזו טענת המינים כנ"ל, שלא יתכן שישראל עדיין העם הנבחר אחר שנטמאו בעוונותיהם, ושוב אין ה' נקרא עליהם.

וכ"כ הרמח"ל, וז"ל: "הדעת הרביעית היא דעת גויי הארץ האומרים, חטא ישראל, אין ישועתה לו באלקים סלה ח"ו, 'כסף נמאס קראו להם'. כי הקב"ה בחר בהם ונתן להם הבחירה בידם להיות צדיקים או רשעים, והם הרשיעו לעשות, ומנעו ממנו ית' כביכול, שיוכל להיטיב עוד להם, כעניין שכתוב 'צור ילדך תשי' (דברים לב, יח). והוכרח לעזוב אותם ולהחליפם באומה אחרת ח"ו, מפני שאי אפשר להושיעם" (דרך תבונות, סי' לו).

תורת חילופין זו של הנצרות, היא שעמדה בבסיס ההתנגדות של האפיפיור לתנועה הציונית. ערב פגישתו של האפיפיור עם הרצל, הודיע לו שר החוץ של הוותיקן שבלתי אפשרי שהוותיקן יסייע ליהודים לשוב לארצם. "כל עוד היהודים מכחישים את אלוהותו של המשיח, הרי לא נוכל להצהיר שאנו בעדם... כיצד נוכל להכריז שאנו מסכימים שישובו להיות בעליה של ארץ הקודש בלא לוותר על העקרונות הנעלים ביותר שלנו עצמנו?" (ד"ר יצחק וייס, 'הרצל - קריאה חדשה', עמ' 195).

בפגישתו של הרצל עם האפיפיור הביע האחרון התנגדות נחרצת לתוכנית הציונית, ובמיוחד לרעיון שירושלים תיפול ביד היהודים. "אין אנו יכולים לתמוך בתנועה הזאת. לא נוכל למנוע מן היהודים ללכת לירושלים - אך לתמוך לא נוכל לעולם. אני בתור ראש הכנסיה לא אוכל לומר לך דבר אחר. היהודים לא הכירו באדונינו. לא, לא נוכל להכיר בעם היהודי" (שם). על פי תפיסתו של האפיפיור, תחייתה של א"י משמעותה בהכרח הכרה בעם היהודי, כעם הנבחר ע"י אלקים. גם בביטאון הכנסיה בצרפת נכתב: "תהיה זו (ההכרה בציונות) הכחשה בוטה של דברי הנביאים הקדומים". והוסיף שעצם ריכוזם של היהודים בפלסטינה מהווה סכנה לנצרות. וכבר הזכרנו לעיל את דבריו של יוחנן כריסוסטומוס מהמאה הרביעית, שלעולם

לא תהיה להם מדינה ואף לא בית מקדש.

כאשר אומות העולם מסיקות שהגלות ראויה לישראל משום שהם נענשים על חטאיהם, כמ"ש בסוף ספר דברים, כנ"ל, זוהי מסקנה חיובית ורצויה, אך כאשר המסקנה היא שהם נידחו מלהיות העם הנבחר כתוצאה מחטאיהם, זהו חילול השם נורא, שהקב"ה אינו יכול לסבול, שכאילו דבריו אינם נאמנים ואינם נצחיים ונתונים לשינויים עפ"י מעשי בשר ודם. אין הקב"ה חוזר מהבטחותיו לאבות האומה רק בגלל חטאיהם של ישראל, וע"כ הוא מכריז שלצורך תיקון עיוות זה הוא עומד לשנות את פני ההיסטוריה.

קיבוץ גלויות – קידוש השם

וכך נאמר שם בהמשך הפרק ביחזקאל: "ואחמול על שם קדשי אשר חללוהו בית ישראל בגוים אשר באו שמה". לפני שה' מתאר ע"י נביאו את השינוי העומד להתחולל, הוא גם מלמד אותנו את העקרון לפיו הוא פועל מעתה: "לא למענכם אני עושה בית ישראל, כי אם לשם קדשי אשר חיללתם בגוים אשר באתם שם". כנגד אלו החושבים שחזרת עם ישראל לארצו והקמת מדינה יהודית תבוא כדי להציל יהודים מקשיי הגלות, באה כאן ההכרזה, שלא הצלתם של היהודים עומדת עתה על הפרק, אלא שם השם המחולל, וזו התכלית - "וקדשתי את שמי הגדול המחולל בגוים, וידעו הגוים כי אני ה', נאום ה' אלקים, בהקדשי בכם לעיניהם". מגמת הפעולה האלקית היא להביא לקידוש השם בעולם, תחת חילול השם שנוצר כתוצאה מהגלות.

(כג) וְקִדְשֵׁתִי אֶת שְׁמִי הַגָּדוֹל הַמְּחַלֵּל בְּגוֹיִם אֲשֶׁר חָלְלֹתָם בְּתוֹכָם
וַיִּדְעוּ הַגּוֹיִם כִּי אֲנִי ה' נְאֻם אֲדֹנָי ה' בְּהַקְדְּשֵׁי בְּכֶם לְעֵינֵיהֶם:

וזהו שאנו אומרים ג' פעמים ביום בתפילתנו - "ומביא גואל לבני בניהם למען שמו באהבה". הגאולה לא תבוא כדי להציל אותנו, אלא "למען שמו" המחולל בגוים. וכיון שהפיזור של ישראל בין האומות גרם לחילול השם, הרי התיקון יבוא באותו עניין, וזו תהיה דרך הפעולה:

(כד) וְלִקְחֹתִי אֶתְכֶם מִן הַגּוֹיִם וְקִבַּצְתִּי אֶתְכֶם מִכָּל הָאֲרָצוֹת וְהִבֵּאתִי

אַתְּכֶם אֶל אֲדַמְתְּכֶם :

קיבוץ גלויות וחזרה לארץ ישראל, זהו קידוש השם הגדול ביותר. נתבונן במציאות שהשתנתה כדי להבין גודל השינוי והתיקון של חילול השם. בשנת ת"ר, היא השנה שהחלה הגאולה על פי דברי הגר"א - 'קול הת"ר' נְשַׁמֵּעַ בְּאַרְצֵנוּ' (שיר השירים ב, יב), החלו תלמידיו לעלות ארצה, כשבמקביל עלו גם תלמידי הבעש"ט. אז היו בארץ כשש אלפים יהודים בלבד. כשמונים שנה לאחר מכן, בשנת תרע"ח, עת ניתנה הצהרת בלפור, כבר היו בארץ כששים אלף יהודים. שלושים שנה לאחר מכן, בשנת הקמת המדינה, תש"ח, עלה מספרם של היהודים בארץ לכשש מאות אלף, וכדברי הגר"א בספר 'קול התר':

אחרי עיון רב בשאלה זו ענה לנו רבנו: אם יהיה אפשר להעביר לארץ ישראל ששים ריבוא בבת אחת, צריכים לעשות זאת מיד. כי מספר זה של ששים ריבוא כוחו גדול ושלם להכריע את הס"מ בשערי ירושלים, ואז תשתלם מיד הגאולה השלמה בענני שמיא, בדרך ניסית (ראה התקופה הגדולה, עמ' תנג).

וכן כתב מרן הרב קוק זצ"ל:

והאוכלוסיה שתהיה, לא בארץ הגלות, כי אם בארץ ישראל, ובמספר הראוי ששים ריבוא, תהיה תחילת צמיחת קרן לבית יעקב, ובה הננו בטוחים שתהיה נאמנה על פי רוח ה' אשר עלינו וכו'. (עולת ראייה ח"א, עמ' שפח).

לא זו בלבד שהרב זצ"ל חזה מראש את שיבת ישראל ותקומת המדינה במספר הזה של ששים ריבוא, אלא שאף הודיענו שכשזה יקרה, הרי תהיה זאת הוכחה שאכן הגאולה מתרחשת, ושיכולים אנו לסמוך על תמונת המציאות שהיא התגשמות חזון הנביאים, ושהיא חלק מהתכנית האלקית, ולא דבר מקרי או ח"ו "מעשה שטן". "ובה הננו בטוחים שתהיה נאמנה על פי רוח ה' אשר עלינו, להקים עדות ביעקב, ותורה לשום בישראל, להיות לעם לפני ה', והקדישו את קדוש יעקב ואת אלקי ישראל יעריצו". מקורם של דברי הגר"א והרב קוק הם בדברי חז"ל. כתיב "וְעִנְתָּה שְׁמָה

כִּימִי נְעוּרֵיךָ" (הושע ב, ז), "מה יציאתם ממצרים בששים ריבוא, כן לימות המשיח בששים ריבוא" (ילק"ש הושע, רמז תתקיח).

והנה שבעים שנה אחר הקמת המדינה חיים בארץ ישראל יותר מ ש ש ה מ י ל י ו ן יהודים (ערב יום העצמאות תשע"ט הודיעה הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה שיש בארץ ששה מליון ושבע מאות אלף יהודים שהם כמחצית מן העם היהודי). אם נציין מספרים אלו באחוזים, נגלה שבשנת תרע"ח היו בארץ 0.4 אחוז מכלל יהודי העולם, ואילו בשנת תשע"ח, מאה שנה לאחר הכרזת בלפור, גרים בארץ קרוב לחמישים אחוז מכלל יהודי העולם. ואם נצרף גם את המשך הנבואה של יחזקאל שם: "כֹּט וְקַרְאֲתִי אֶל הַדָּגָן וְהַרְבִּיתִי אֹתוֹ וְלֹא אֶתֵּן עֲלֵיכֶם רָעַב: (ל) וְהַרְבִּיתִי אֶת פְּרֵי הָעֵץ וְתִנְבַּחַת הַשָּׂדֶה וְגו', הרי לנו מימוש קביעת חז"ל - "ואמר רבי אבא אין לך קץ מגולה מזה, שנא' (יחזקאל לו, ח) וְאִתֶּם הָרִי יִשְׂרָאֵל עֲנַפְכֶם תִּתְּנוּ וּפְרִיכֶם תִּשְׂאוּ לְעַמִּי יִשְׂרָאֵל כִּי קָרְבוֹ לָבוֹא" (סנהדרין צח ע"א). לא חזרתם של ישראל בתשובה תהיה סימן הגאולה, אלא חזרתם של ישראל לארצם, וביטול קללת השממה של "והשימותי אני את הארץ ושממו עליה אויביכם היושבים בה" (ויקרא כו, לב).

את משמעותם של דברי חז"ל על הקץ המגולה נבין היטיב אם נקרא דברים שכתבו מבקרים בארץ וראו את החורבן והשממה שבה.

לפני מאה וחמישים שנה, ביקר בארץ הסופר האמריקאי מרק טווין, שהיה גם מדריך טיולים. בספרו "מסע תענוגות בארץ הקדש", מספר על דברים שראה וחווה בסיורו. והנה כמה דוגמאות: "אין כמעט עץ ראוי לשמו בארץ ישראל, אפילו לא בדל עץ לבזבזו על אש" (עמ' 48). "נדמה לי שמכל הארצות בעלות הנוף המדכדך, ארץ ישראל מחזיקה בכתר" (156). "ארץ ישראל יושבת עטוייה שק ואפר, רובצת עליה קללה שייבשה את שדותיה ודיכאה את אונה". "ארץ ישראל שוממה ומכוערת. ולמה תיראה אחרת? האם תוכל קללת א-ל לעשותה לארץ חמדה?" ובסיומו של הסיוור כתב "כותרת הפירסום של המסע 'מסע תענוגות לארץ הקדש', מוליכה שולל. מוטב לקרא לו 'מסע ההלוויה לארץ הקדש'".

אומות העולם עומדים ומשתאים. יסודות הנצרות קרסו. מה שסברו הנוצרים אלפיים שנה שנבואות הגאולה נאמרו עליהם, בעלי הברית

החדשה, הנה התברר שהכל נאמר על אנשי הברית הישנה. שנים רבות נמנעו בוותיקן מלהכיר במדינת ישראל. לאחר הפגישה של שר החוץ אבא אבן עם האפיפיור אמר שר החוץ "חשתי בהתלבטות הרעיונית הקשה והעמוקה אצל האפיפיור עם חידוש מלכות ישראל" (שמעתין, חשון תשע"ג 183).

לאחר מלחמת ששת הימים אמר הרב סולובייצ'יק, שמאז ומעולם התנגדה הנצרות לחזרת עם ישראל לארץ ישראל, משום שמאז שלא קיבלו ישראל את אלוהותו של אותו האיש, איבדו את זכותם להיות העם הנבחר, והם - הקתולים נעשו העם הנבחר. משום כך גורשו מן הארץ, שהארץ הנבחרת היא רק לעם הנבחר, ולעולם לא ישובו בני ישראל לארץ ישראל. לאחר הקמת המדינה לא הכיר הוותיקן במשך שנים רבות במדינת ישראל. אמנם עצם קיום המדינה שימש פירכא לאמונתם, והוצרכו ליישב בדוחק, שעיקרא של ארץ ישראל היא ירושלים ומקום המקדש, ולעולם לא יחזרו יהודים לשלוט במקום המקדש עד שיקבלו עליהם את אלוהותו של אותו האיש. לאחר מלחמת ששת הימים נסתרו כל טענותיהם, וע"כ לחצה הכנסיה להפוך את ירושלים לעיר בין לאומית, ובלבד שלא ישלטו בה יהודים, משום שעל פי אמונתם לא יתכן שארץ ישראל תהיה ברשותו של עם ישראל, כל זמן שלא קבלו את אלוהותו של 'אותו האיש'. (מפניני הרב, עמ' קט).

ואכן, ההתנגדות הזאת נמשכה גם לאחר הקמת המדינה. באסיפה של בישופים בניקוסיה שבקפריסין, הוחלט לפרסם את ההצהרה הבאה:

מציאת מפלט בעמדות תנכיות תיאולוגיות, תוך שימוש בדבר הא-ל, וכדי להצדיק חוסר צדק, זה דבר לא מקובל. אנו הנוצרים לא יכולים לדבר על הארץ המובטחת לעם היהודי. אין יותר דבר כזה "העם הנבחר". כל הגברים והנשים בכל המדינות הפכו לעם הנבחר. הרעיון של הארץ המובטחת, אינו יכול לשמש בסיס להצדקת היהודים לחזור לישראל ולעקור משם את הפלשתינאים. ההצדקה לכך שישראל כובשת את השטחים הפלשתינאים, אינה יכולה להתבסס על כתבי הקדש. (ר' מש"כ הרב בספרו אורות עמ' לב-לג על טענות אלו של הנוצרים).

בשנת תשכ"ד הגיע לארץ לביקור האפיפיור פאולוס הששי, שלא היה ידוע כאוהב ישראל גדול. הוא לא הסכים להיכנס לארץ דרך נמל התעופה בלוד, ואף לא דרך מעבר מנדלבאום שבירושלים, כדרכם של כל הדיפלומטים באותם ימים, כדי שחלילה הדבר לא ייתפס כהכרה במדינה היהודית או בירושלים. הוא דרש להיכנס מירדן דרך מגידו.

לפני כמאה שנה, סיפר עזריה אלון, ראש שמורות הטבע, כשהיינו נוסעים בילדותינו ברכבת העמק, לא נראה עלה ירוק לאורך כל הדרך, רק חול וחול. והנה עומד האפיפיור על פיסגת הר תבור, ובזכרונו עולים פסוקי התורה:

(כב) גִּפְרִית וּמֶלַח שֶׁרְפָה כָּל אֶרְצָה לֹא תִזְרַע וְלֹא תִצְמַח וְלֹא יֵעָלֶה
בָּהּ כָּל עֵשֶׂב כְּמַהֲפַכַת סֹדֶם וְעַמֹּרָה אֲדָמָה וְצַבִּיִּים וְצִבּוֹיִם אֲשֶׁר הִפִּיף
ה' בְּאֶפּוֹ וּבְחִמָּתוֹ: (כג) וְאָמְרוּ כָּל הַגּוֹיִם עַל מֶה עָשָׂה ה' כִּכְהָ לְאֶרֶץ
הַזֹּאת מֶה חָרִי הָאֵף הַגָּדוֹל הַזֶּה: (כד) וְאָמְרוּ עַל אֲשֶׁר עָזְבוּ אֶת בְּרִית
ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתָם אֲשֶׁר כָּרַת עִמָּם בְּהוֹצִיאֹ אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם: (דברים
כט).

אך מה המחזה שהוא, האפיפיור, רואה לנגד עיניו? העמק שלמרגלותיו נטוע כולו במטעים, ישובים פורחים, הכל ירוק. וכפי שאמרו חז"ל שאף מלאך רע על כורחו יענה אמן, נשא האפיפיור את ידיו כלפי מעלה וכה אמר: "אלהים. אני רואה שחידשת את הברית עם העם האהוב שלך. חזרת לאהוב אותם כמו שאהבת אותם בימי קדם" (על פי עדות המדריך שהצמידו לאפיפיור, ד"ר אפרים בן אליהו. ראה בספרו של הרב שמואל אליהו, 'הנבואה', עמ' 230).

לפני מספר שנים ביקר האפיפיור הנוכחי בארץ. בין שאר פעולותיו, כמו ביקור ביד ושם ותפילה בכותל, שבהם קרא לעם היהודי "אחינו הבכור", וביקש מחילה על העבר, נטל זר פרחים והניח אותו על קברו של הרצל. אם נזכור את דברי האפיפיור מתחילת המאה הקודמת, שחזרת עם ישראל לארץ ישראל נוגדת את אמונת הנצרות, ואף הוסיף: "כאשר תבואו לפלשתינה אנו נהיה שם כדי להטביל את כולכם לנצרות" (הנצרות בעיני היהדות - עבר הווה ועתיד, הרב ד"ר יצחק דב קורן, עמ' 7), נבין שבהנחת הזר על קברו של הרצל, חזר בו מהתיאוריה הישנה של הנצרות, והרי זה כאילו אמר לו

להרצל: "אדוני צדק ואני טעיתי".

עד כמה היה האפיפיור מוכן להודות בטעותו, תעיד העובדה הבאה:

במסמך שפורסם בחנוכה תשע"ו, תחת הכותרת "כי לא ינחם אלקים על מתנת ידו ועל קריאת פיהו" (מהברית החדשה), מודה האפיפיור הנוכחי שהברית בין ישראל והקב"ה עדיין קיימת. "הברית שאלקים כרת עם ישראל היא דבר שאין להשיבו או לשנותו, שנאמר "לא איש אל יכַבֵּב וְכֵן אַדָּם וַיִּתְנַחֵם" (במדבר כג, יט). ועל השאלה איך אמירה זו מסתדרת עם יסוד הנצרות, שמי שאינו מאמין ביש"ו לא יזכה לישועה, באה התשובה: "דבר זה נותר בגדר מסתורין עליון" (יעולם קטן, מאמר של מורדי מילר, גליון 527 ויגש תשע"ו). הספקות והסדקים בחומת האמונה הנוצרית החלו כבר שלשים שנה לפני כן, וכך נאמר במסמך משנת תשמ"ד:

התמדתו של עם ישראל, בעוד שעמים עתיקים רבים כל כך נעלמו בלא להותיר עקבות, היא עובדה היסטורית ואות שיש לפרשו כחלק מן התכנית האלוקית... הקיום של עם ישראל היה מלווה בפוריות רוחנית תמידית, מתקופת התלמוד, דרך ימי הביניים ועד לעידן המודרני. השרשים שלנו הם בנחלת האבות המשותפת... העם היהודי נשאר העם הנבחר (השילוח, תשרי תשע"ז עמ' 175; דף שבועי בר אילן 1263, פרשת צו).

קיבוץ גלויות, חזרת עם ישראל לארצו, הקמת המדינה היהודית מחדש והפריחה ונתינת הפירות, הם התגשמות הנבואה ביחזקאל שם:

(כג) וְקִדְשֵׁתִי אֶת שְׁמֵי הַגָּדוֹל הַמְּחַלֵּל בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר חָלְלֹתָם בְּתוֹכָם וַיִּדְעוּ הַגּוֹיִם כִּי אֲנִי ה' נְאֻם אֲדֹנָי ה' בְּהַקְדְּשֵׁי בְכֶם לְעֵינֵיהֶם: (כד) וְלִקְחֹתִי אֶתְכֶם מִן הַגּוֹיִם וְקִבַּצְתִּי אֶתְכֶם מִכָּל הָאֲרָצוֹת וְהִבֵּאתִי אֶתְכֶם אֶל אֶדְמַתְכֶם: ... וְקִרְאתִי אֶל הַדְּגָן וְהִרְבֵּיתִי אֹתוֹ וְלֹא אֶתֵּן עֲלֵיכֶם רָעַב: (ל) וְהִרְבֵּיתִי אֶת פְּרֵי הָעֵץ וְהִנּוּבַת הַשָּׂדֶה...

"ואמר רבי אבא אין לך קץ מגולה מזה, שנאמר 'ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבוא'" (סנהדרין צח ע"א). ופירש"י: "כשתתן ארץ ישראל פריה בעין יפה, אז יקרב הקץ, ואין לך קץ מגולה מזה". וכתב המהרש"א שם:

לפי שכל זמן שאין ישראל על אדמתם אין הארץ נותנת פירותיה כדרכה, אבל כשתחזור ליתן פירותיה, זהו קץ מגולה, שקרב לבוא זמן גאולה, שיחזרו ישראל על אדמתן... זה יהיה בזמן שקרוב לבוא זמן הגאולה, וזה דבר ניסי, ודאי קץ מגולה הוא.

השם הגדול

כאשר מתגלה לעין כל הקשר הנצחי של עם ישראל וארץ ישראל, ושרק כשעם ישראל חוזר לארצו היא מתחילה לתת פירות, כמאמר הכתובים "ושממו עליה אויביכם היושבים בה", כנ"ל, ומאידך "ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבוא", הכל רואים את ההשגחה האלקית על העם והארץ, "כי לא יטוש ה' עמו ונחלתו לא יעזוב", ומתקיימים כל דברי הנביאים, ואז מתממשת "ההבטחה הגדולה שבכל ההבטחות", שרבוש"ע מתגלה בעולם רק ע"י עם ישראל, ומתקיימים דברי הנביא "וקדשתי את שמי הגדול". וכן מצינו שכשחוזר יעקב לארץ מגלותו בחרן, נכנס לארץ, ומתממשת ההבטחה האלקית "והשיבותיך אל האדמה הזאת, כי לא אעזבך עד אשר אם עשיתי את אשר דברתי לך" (בראשית כח, טו), הוא בונה מזבח, "ויקרא לו א-ל אלקי ישראל", "כלומר, מי שהוא א-ל, הוא הקב"ה, הוא לאלקים לי ששמי ישראל", וזה ע"י הנס, כפירוש"י שם. וכשנכנס יהושע לארץ וישראל נסוגו מפני אנשי העי, זועק יהושע "ומה תעשה לשם הגדול", וכדברי הירושלמי "שהוא משותף בנו". שכאשר לא מתחולל נס לישראל, והם נסוגים במלחמה, הרי זה חילול השם הגדול, משום שאז הגויים מתריסים "איה אלקיכם", ומסיקים מכך שה' עזב את ישראל ובחר באחרים. וכשחוזרים גולי בבל לארץ נאמר שם "ויברך עזרא את ה' האלקים הגדול" (נחמיה ח, ז). ואמרו חז"ל "מאי גדול, שגידלו בשם המפורש. ורב גידל אמר 'ברוך ה' אלקי ישראל מן העולם ועד העולם'" (יומא סט ע"ב). השם הגדול הוא השם המפורש והוא אלקי ישראל.

הרי לנו, שכל פעם שמתממשת "ההבטחה הגדולה מכל ההבטחות", כדברי בעל הבית הלוי הנ"ל, וישראל מתגלה כעם ה', ע"י הצלתו מאויביו וחזרתו לא"י, מתגלה השם הגדול.

וכן אמרו במדרש "כל זמן שישראל קיימים, הוא נקרא אלקי ישראל. ואם נעקר ישראל, אלקי מי ייקרא?" (ילק"ש תהלים, תתלב).

כתבו לכם על קרן השור

הנוצרים התנגדו לקבל את ישראל כעם הנבחר, אך באמת כבר קדמו להם היונים בגזרתם "כתבו לכם על קרן השור 'אין לנו חלק באלקי ישראל'". מה פשרה של גזרה זו?

כשהתורה מדברת על אמונתם של הגויים באלהיהם, היא מציינת את גרמי השמים. "ופן תשא עיניך השמימה וראית את השמש ואת הירח ואת הכוכבים, כל צבא השמים, ונדחת והשתחווית להם ועבדתם, אשר חלק ה' אלקיך אותם לכל העמים תחת כל השמים. ואתכם לקח ה' ויוציא אתכם מכור הברזל ממצרים להיות לו לעם נחלה כיום הזה" (דברים ד, יט-כא). וכ' שם הרמב"ן: "כי לכולם כוכב ומזל, וגבוהים עליהם מלאכי עליון. ואמר כי אתכם לקח ה', כי אתם חלק ה' ... והנה עשה כל זה כדי שתהיו לו נחלה, ותהיו לשמו הגדול, סגולה מכל העמים". דברי הרמב"ן מבוססים על המקרא בספר דברים "כי חלק ה' עמו, יעקב חבל נחלתו" (לב, ט), "כי אין לא-ל ית' חלק במין האנושי אלא עמו, כי כל שאר האומות הם בני אל נכר" (ספורנו שם). ואת המשך המקרא ביאר שם הנציב כך:

כלל האומה נמשלה לחבל שהוא מפותל מהרבה חוטים... ולפי דרכנו, המשל, כמו חבל עב שיש בו רבבות אלפי חוטים דקים, ולמעלה המה מפותלים יפה, ולמטה הם נפרדים כל חוט בפני עצמו, כך הקב"ה, כביכול, הוא יתברך נשמתא דנשמתין, וכל נשמות ישראל למעלה מקושרים המה, ולמטה לכל אחד נשמה בפני עצמה, ומשום הכי נקראו ישראל "גוי אחד", שמאוחדים המה בשרשן למעלה.

* מספרים שר' חיים מוולאז'ין שאל את הגאון: הרי מקור כל המידות הוא באלקים - "והלכת בדרכיו", א"כ איך מתקיימת בקב"ה המידה שבפרקי אבות "איזהו עשיר השמח בחלקו", מה שייך אצל הקב"ה שמחה בחלקו כשהכל שלוו? וענה לו הגאון שהקב"ה שמח בחלקו, היינו בעם ישראל - "כי חלק ה' עמו".

"חלק ה' עמו" - משמעותו כפולה: א. שהוא שייך רק לנו, ולאומות העולם יש אלהים אחרים. ב. שרק אנחנו שייכים לו. כי רק אותנו בחר מכל העמים, וע"כ הטביע חותמו בנו, כדברי הירושלמי, ששיתף שמו בנו*.

וזו הייתה בקשתו של משה "ובמה יודע אפוא כי מצאתי חן בעיניך אני ועמך, הלוא בלכתך עמנו, ונפלינו אני ועמך מכל העם אשר על פני האדמה" (שמות לג, טו), ופירש"י "שלא תשרה שכינתך עוד על אומות העולם". והוסיף בספורנו: "במה יודע שיהיה זה דבר אלוקי, הלא כן מנהג כל המלחמות התגבר אומה על אומה לפעמים ותגרש אותה - הלוא בלכתך עמנו, כעניין נחית בחסדך עם זו גאלת...שמעו עמים ירגזון וגו'. כי בראות האומות שאתה עמנו, נהיה בעיניהם נפלאים ונבדלים במעלה מכל שאר העמים, ולא יתאמצו להתקומם נגדנו, כמו שהעידה רחב באמרה 'כי שמענו את אשר הוביש ה' את מי ים סוף מפניכם...ולא קמה עוד רוח באיש מפניכם, כי ה' אלקיכם הוא אלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת'". הרי שההנהגה האלקית וההשגחה על עם ישראל בדרכו לארצו, היא המוכיחה לאומות העולם ששכינה שורה בישראל. (זכורני שביום הראשון של מלחמת ששת הימים, התפרסם מאמר בעתון בארה"ב, ונכתב בו "שוב ניצח דוד את גלית". רק בא"י מסתכלים הגויים על הנעשה שם במשקפים אמוניות ותנכיות).

והוסיף מרן הרב קוק זצ"ל, שבקשה זו, שלא תשרה שכינה על עם אחר, לא באה "משום צרות עין חלילה, אבל טובת המין האנושי. כי הנה הדרכת ישראל עפ"י התורה ומצוותיה, היא הדרכה נפלאה, שהרבה זמנים צריך המין האנושי להתקדם עד שיהיה ראוי לה. כי התכנית המוסרית של תורתנו הקדושה היא גבוהה מאוד, על כן לסוף הימים, כשתתמלא הארץ דעה את ה', ישובו הכל לשאוב מבארן של ישראל. אמנם אפשר היה שתחול השפעה אלקית על איזה אומה להדריכה על פי מצבה, אבל אז יאבד העולם מרכזו, ולא יהיה כח המושך אל פסגת השלמות האנושי האצור בתורת ישראל. על כן ביקש משה שלא תשרה שכינה כי אם על ישראל, כדי שיהיה רק עם ישראל מרכז של שלמות העולם, ויגרום דבר זה שתי טובות: האחת שיתרכז העולם כולו במרכז אחד המביא לידי שלום ואחדות המין האנושי באהבה. והשנייה, כי יזכו הכל למעלת ההצלחה הגבוהה שהיא נתונה באוצר תורת חיים של ישראל" (עין איה ברכות א, עב).

זה הדבר שבקשו היוונים למנוע. הם לא בקשו להפוך את ישראל לאתאיסטים. מקובל היה עליהם שכל העמים ילכו איש בשם אלוהיו. אך הזיכיון הזה, שרק אנחנו שייכים לאלקים, ורק בנו הטביע את שמו, זה היה דבר בלתי נסבל בעיניהם. וע"כ הייתה תביעתם "כתבו לכם על קרן השור אין לנו חלק באלקי ישראל". אפשר להאמין באלקים, אך לא "כי חלק ה' עמו".

זו הסיבה שחז"ל נמנעו מלהזכיר גזירות פרטיות, וציינו רק גזירה זו "כתבו לכם על קרן השור וכו'", משום שזו הייתה הגזירה העיקרית, והיא כוללת את כל הפרטים - "אין לכם חלק באלקי ישראל".

אך מדוע לכתוב זאת "על קרן השור" דוקא? גם בעניין זה הקדימו היוונים את הנוצרים. חטא העגל הוא היסוד לתורת החילופין של הנצרות, וזו השקפתם בקצרה, כפי שכבר הזכרנו לעיל:

חטא העגל הוא הפרה בוטה של ברית סיני ע"י ישראל. תגובת הא-ל על המעשה הייתה חריפה מאוד. הוא רצה לכלות את העם הפושע, אך משה חילה את פני ה', וה' ניחם על הרעה אשר דבר לעשות לעמו (שמות לב, יד). ברם לא היה בזה משום מחיקה של החטא או ביטול העונש למי שחטא, וה' הדגיש "וביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם" (שם שם, לד)... שיבור לוחות הברית ע"י משה היה ביטוי לביטול הברית, ברית סיני. ישראל שלאחר חטא העגל אינו ישראל שלפני החטא, ומעתה הקשר של ה' לישראל היה בעל אופי אחר, אופי של זמניות. אמנם ה' נתן למשה הוראות לשקם את הברית, אך אין היא עוד כברית שנכרתה בסיני. רמז לכך יש בעובדה שבניגוד ללוחות הראשונים, שהיו "מעשה אלקים, ושאלקים כתבם" (והלחת מעשה אלקים המה, והמכתב מכתב אלקים הוא, חרות על הלחת, שמות לב טז), הרי הלוחות השניים היו מעשה ידי אדם ("פסול לך שני לחת אבנים" - שם לד, א). הם נפסלו ע"י משה, והוא שכתב עליהם את עשרת הדברים, ככתוב 'ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה... ויכתב על הלוחות את דברי הברית עשרת הדברים' (שם לד, כח). עובדה זו הייתה הרמז לכך שבבוא העת היעודה, עתידה ברית זאת להתבטל לגמרי, ובמקומה עתיד הא-ל לכרות ברית חדשה

עם יראיו, ככתוב 'הנה ימים באים נאום ה' וכרתי את בית ישראל ואת בית יהודה ברית חדשה, לא כברית אשר כרתי את אבותם ביום החזיקי בידם להוציאם מארץ מצרים, אשר המה הפרו את בריתי' (ירמיה לא, ל-לא). והנה ימים אלה באו ונבואת ירמיה התממשה. נסתיימה הברית שכרת ה' עם ישראל כשיצאו ממצרים, על מצוותיה המעשיות ועל אופייה הלאומי. המשיח בא, זהו יש"ו איש נצרת. סבלו של יש"ו וצליבתו נועדו לכפר על מאמיניו, ככתוב בנבואת ישעיה על עבד ה'. המאמין בו יושע מן הכתם של החטא הקדמון שדבק בכל צאצאי אדם הראשון. כבר באברהם הודגש שהאמונה ולא המעשים, היא הנחשבת לצדקה (בראשית טו, ו). עם בואו של יש"ו תמה תקופת התורה והמצוות והתחילה תקופת החסד והאמונה, ו'ישראל שבבשר', המתעקשים לקיים את המצוות כפשוטן, והמצפים למשיח, לא ייענשו במיתה, אך יחיו חיי השפלה ונדודים, כמאמר הכתוב 'אל תהרגם פן ישכחו עמי, הניעמו בחילך והורידמו, מגיננו ה' (תהלים נט, יב). דברים אלו לקוחים ממקורות נוצריים שונים, בעיקר מן האוונגליון ומכתבי אוגוסטינוס (פרופ' אלעזר טויטו, זכר לעולם בריתו, כרך א, עמ' 123. הוצאת מכללת אורות ישראל).

כך הגיעו הנוצרים הקדמונים למסקנה כי הם היהודים האמיתיים (Verus Israel), 'היהודים שברוח', ואילו היהודים המקיימים מצוות, 'היהודים שבבשר', הם שריד מנוון של מה שהיה פעם העם הנבחר, הם נועדו לעבור מן העולם, או למצער לשרוד בפיזור ובהשפלה. ההוכחות לכך נמצאות במקרא ובמאורעות ההיסטוריים המתרחשים לעינינו במרוצת הדורות שחלפו ועד היום. זאת הייתה כנראה כוונתו של משה כשהתלונן ואמר "כי פרעה אהרן לשמצה בקמיהם" (שמות לב, כה), וכפי שפי' האור החיים "כי האומות הקמים עלינו תמיד, מענה בפיהם, כבר התעבתם עצמכם ונזנחתם". כי חטא העגל הוא חרפה לישראל לכל הדורות, שבעטיו הפסידו את בחירתם.

ואכן חטא העגל הטביע חותמו במהלך ההיסטורי של עם ישראל. הוא גרם לעיכוב הכניסה לא"י, שכן "משעשו את העגל עלתה גזרה זו (של העונש על חטא המרגלים) במחשבה, אלא שהמתין להם עד שתתמלא סאתם, וזהו

שנאמר וביום פקדי במרגלים, ופקדתי עליהם חטאתם. ואף כאן נאמר 'תשא את עוונותיכם', ולא נאמר עוונכם, היינו שתי עוונות, של עגל ושל תלונה" (רש"י במדבר יד, לג; וראה בספרו של הרב שלמה פישר זצ"ל, 'בית ישי דרשות', סי' נא - מאמר עגל ומרגלים, שהאריך בעניין זה).

ואף איכות הכניסה וההופעה של עם ישראל בארץ הייתה במדרגה שונה וירודה. הרי ביציאה ממצרים נאמר להם "שמעו עמים ירגזון, חיל אחז יושבי פלשת. אז נבהלו אלופי אדום אילי מואב יאחזמו רעד, נמוגו כל יושבי כנען. תפול עליהם אימתה ופחד, בגדול זרועך ידמו כאבן, עד יעבור עמך ה' עד יעבור עם זו קנית. תביאמו ותיטעמו בהר נחלתך מכוון לשבתך פעלת ה' מקדש ה' כוננו ידיך". והנה גרם חטא העגל לפיחות במעמדם של ישראל ועיכוב בעצמת השפעתם בתולדות המין האנושי. כך כתב הרב קוק זצ"ל בתחילת ספר האורות: "לולא חטא העגל היו האומות יושבות ארץ ישראל משלימות עם ישראל ומודות להם, כי שם ה' הנקרא עליהם היה מעורר בהם יראת הרוממות, ולא הייתה שום שיטת מלחמה נוהגת, וההשפעה הייתה הולכת בדרכי שלום כבימות המשיח. רק החטא גרם ונתאחר הדבר אלפי שנים, וכל מסיבות העולם הנן אחוזות זו בזו להביא את אור ה' בעולם, וחטא העגל ימחה לגמרי, וממילא כל רואיהם יכירום כי הם זרע ברך ה', והעולם יתוקן באורח שלום ורגשי אהבה" (עמ' יד, פי"ד).

זהו שכתב המהר"ל "כי מצד העגל, שעבדו ישראל את העגל, מיד שנתן להם את התורה, דבר זה מורה כי יש כאן סילוק והפרדה בעצם שלהם" (נר מצוה, עמ' מ, הוצאת מכון ירושלים). על כך ביססו כאמור הנוצרים את תורת החילופין שלהם, וכפי שהזכרנו לעיל, כבר הקדימום היוונים באומרם "כתבו לכם על קרן השור 'אין לנו חלק באלקי ישראל', היינו, "לבטל מישראל מעלת התורה האלקית וכל דבר אלקי בפרט, שהיה רוצה אומה זאת שלא היה חס ושלום לישראל מעלה אלקית. וזה אמרם במדרש (בר"ב, ד) כי מלכות שלישית אומרת לישראל כתבו על קרן השור דוקא" (נר מצוה, עמ' לד). כאילו אמרו, הרי כבר הודעתם פעם, במעשה העגל, "אלה אלהיך, ישראל", וניתקתם עצמכם מברית ה' אלקי ישראל, אם כן חיזרו על הודעה זו שנית, וכתבו הכרזה זו על קרן השור, כמו בשעתו שעשיתם בעגל.

נס המנורה

מעתה נבין מדוע התרחש נס חנוכה דווקא במנורה. על ייעודו של בית המקדש בכלל אמר שלמה המלך בברכתו לקהל ישראל בחנוכת הבית: "למען דעת כל עמי הארץ כי ה' הוא האלקים אין עוד" (מלא' ח, ט). וזו גם ההודעה שיצאה יום יום מהדלקת המנורה. וכך אמרו חז"ל: "מחויץ לפרוכת העדות יערוך' וכי לאורה הוא צריך, והלא כל ארבעים שנה שהלכו בני ישראל במדבר לא הלכו אלא לאורו, אלא עדות היא לבאי עולם השכינה שורה בישראל. מאי עדות, אמר רב, זו נר מערבי שנותן בה שמן כמידת חברותיה וממנה היה מדליק ובה היה מסיים" (שבת כב ע"ב). היינו, שהנרות כולם היו כבים בבקר, והיה הכהן מיטיב אותם, אך הנר המערבי היה ממשיך לדלוק בנס עד הערב, וממנו היה מדליק כל הנרות, ורק אז היה מיטיב את הנר המערבי ומדליק אותו. כך פירש המלבי"ם את המקרא בפ' אמור "להעלות נר תמיד, מחויץ לפרוכת העדות באהל מועד יערוך אותו אהרן מערב עד בקר לפני ה' תמיד... (ויקרא כד, ג), וז"ל: "נר זה שיערך מחויץ לפרוכת יהיה העדות באהל מועד, יעיד לכל באי עולם על ועידת השכינה שמה וכמ"ש בגמ', מהי עדותה, זה נר מערבי שנותן בה שמן כמידת חברותיה, וממנו היה מתחיל ובו היה מסיים. ובזה ידעו שאור השכינה שמה".

זאת הסיבה שהיוונים מיקדו את מאבקם במנורה. כך מסופר במדרש: "בא יון הרשע וגזר וחשכו עיניהם של ישראל וכו'. היה שם משומד אחד בליעל, תתני בן פחת שמו, שהיה יועץ עצות רעות על ישראל. אמר מצוה אחת יש להם, שאם לא יעשו אותה יאבדו מן העולם, וזה הדלקת נר של בית המקדש, שנא' 'להעלות נר תמיד' וכתוב עליו 'תן חלק לשבעה וגם לשמונה' (קהלת יא, ב), שכל מי שיש לו חלק בשבע הנרות שבהם מאירים תמיד בבית המקדש, וגם לשמונת ימי החג, אין כל בריה יכולה להם. עמדו וטמאו כל השמנים שבבית המקדש, ולא נשתייר כי אם פך השמן שלא היו יודעים אותו, שהיה מונח תחת המזבח, ונעשה נס והדליקו מאותו פך קטן שמונה ימים. ועמד הקב"ה וקבע להם שמונה ימי חנוכה, שלא היה מועד עד עכשיו. אמר הקב"ה: חשבת לעקור שבעת הנרות ושמונה ימי החג, הנני מביא עליכם שמונה ימים ושבעה בני חשמונאי שמאבדים

אתכם מן העולם. אתה אמרת שכל מי שיזכיר את שמי ידקר בחרב, אני קובע הלל לשמי ח' ימי חנוכה (הובא בתורה שלמה פ' תצוה כז, קג, וכן בב"ח סוף סי' תרע). כשהקב"ה מעוניין להודיע לכל באי עולם ש"יש לישראל חלק באלקי ישראל", הוא עושה זאת דרך המנורה, שעניינה להודיע ששכינה שורה בישראל.

אך יש במנורה עניין נוסף. הרמב"ם בפ"ג מהל' בית הבחירה האריך בתיאור המנורה ובמניין גביעיה, כפתוריה ופרחיה. בה"ג סיכם וכתב "נמצא כל הגביעים שנים ועשרים, והפרחים תשעה, והכפתורים אחד עשר. וכולן מעכבין זה את זה. אפילו אחד מן השנים וארבעים מעכב את כולן". לשם מה היה צריך הרמב"ם לסכם את המניין ולהודיע שאפי' אחד מהארבעים ושנים מעכב? מה היה חסר אם היה כתב שחסרון אחד מהפריטים הנ"ל מעכב? נראה שהחסרון כשלעצמו לא היה מעכב, אלא דווקא זה שהוא אחד מארבעים ושנים, הוא המעכב.

ונראה שמספר זה אינו בכדי. שכן מצאנו ברמב"ם פעם נוספת שציין מספר זה, והוא בפ"ד בהל' תפילין הי"ד, וז"ל: "חייב אדם למשמש בתפילין כל זמן שהן עליו שלא יסיח דעתו מהן אפילו רגע אחד, שקדושתן גדולה מקדושת הציץ, שהציץ אין בו אלא שם אחד, ואלו יש בהן אחד ועשרים שם של יו"ד ה"א בשל ראש וכמותן בשל יד". מקורה של הלכה זו היא במס' מנחות (לו"ב): אמר רבה בר רב הונא חייב אדם למשמש בתפילין בכל שעה ושעה ק"ו מציץ. ומה ציץ שאין בו אלא אזכרה אחת אמרה תורה על מצחו תמיד, שלא יסיח דעתו ממנו, תפילין שיש בו כמה אזכרות לא כ"ש. והנה הגמ' לא ציינה כמה שמות יש בתפילין רק אמרה שיש הרבה שמות. מדוע ציין הרמב"ם שיש בו ארבעים ושתיים שמות, עשרים ואחד בשל יד וכמספר הזה בשל ראש? וכ' שם האור שמח וז"ל: רמז לשם מ"ב שיש בצירופין, וכן אמרי בקידושין היודעו אימתו מוטלת על הבריות וכמו בתפילין ויראו ממך. עכ"ל. וכוונתו למה שאמרו בקידושין (ע"א): "שם בן ארבעים ושתיים אותיות אין מוסרין אותו אלא למי שצנוע ועניו ועומד בחצי ימיו ואינו כועס ואינו משתכר ואינו מעמיד על מידותיו, וכל היודעו והזהיר בו והמשמרו אהוב למעלה ונחמד למטה ואימתו מוטלת על הבריות ונוחל שני עולמות".

ובמנחות (לה ע"ב) אמרו: תניא רבי אליעזר הגדול אומר, 'וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך' - אלו תפילין שבראש. וזו כוונת האור שמח בביאורו לרמב"ם, שאין כוונת הגמ' רק שבתפילין יש הרבה שמות, אלא שביד ובראש יחד ישנם ארבעים ושתים שמות, וזה השם הגדול שמי שיודע אותו יראים מפניו. ומכאן חובת הזהירות לשים לב שיהו התפילין במקומם הראוי.

בספרו 'משך חכמה' כתב דברים מופלאים בעניין שם זה בן מ"ב. 'ויאמר משה... ואמרו לי מה שמו, מה אומר אליהם. ויאמר אלקים אל משה אהיה אשר אהיה. ויאמר כה תאמר לבני ישראל אהיה שלחני אליכם' (שמות ג יג-יד). עיין מה שפני' שם רש"י. אך המשך חכמה דרך אחרת לו בכפילות שאמר לו ה'. בהסתמך על הגמ' במנחות לו ע"א, שאם נראים תפילין של ראש "בין עיניך", סימן שגם תפילין של יד מונחות, אעפ"י שהם מכוסים ואינם נראים לעין, שאין תפילין של ראש ללא יד, "וכל זמן שבין עיניך יהיו שתים". וע"כ כששניהם יחד מונחים, הרי בצרוף שניהם יש מ"ב שמות, עשרים ואחד בשל יד וכמותן בשל ראש, והוא השם הגדול, שעליו נאמר שמי שיודע אותו, אימתו מוטלת על הבריות. וע"ז נאמר "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך" - אלו תפילין שבראש (שם ה' נקרא - ר"ת ש"ן, והוא הש' שבתפילין של ראש). ותפילין של ראש מורים על ההשגחה הגלויה על ישראל, ובהם מתקיים "וראו... ויראו ממך". אך פעמים שמתקיים בישראל "ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא" (דברים לו, יח), ואז ההשגחה נסתרת, ומתבטאת בהסתרת הפנים, היינו הסתרת תפילין של ראש, אך לעולם תישאר התפילה של יד, שאמנם אינה נראית לרבים, כמש"כ "והיה לך לאות" - ולא לאחרים לאות (מנחות לו ע"ב), אך מורה שההשגחה הנסתרת עדיין קיימת על ישראל.

והנה 'אהיה' בגי' עשרים ואחד. 'אהיה' אשר אהיה' בגי' ארבעים ושתים. וזה מה שגילה לו הקב"ה בשמותיו. בתחילה אמר לו "אהיה אשר אהיה", "זה שמי, בהנהגה הניסית, שאז 'וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך' (הוא שם של מ"ב). ובשעה שאין בגלוי, כאשר מסתיר פניו, ואין נראים תפילין של ראש, אז רק "אהיה" שלחני אליכם", שאין נראית רק תפילין של יד" (ל' המשך חכמה שם). הבטיחו, שאף כשאין תפילין

של ראש, והשגחתו נסתרת, ומתקיים בנו "ואנכי הסתר אסתיר פני", מ"מ תפילין של יד במקומם הנסתר קיימים, להורות על ההשגחה הנסתרת הקיימת בכל אופן.

בהמשך דבריו מסביר המשך חכמה דברי הגמ' במס' חגיגה, שכבר הבאנו לעיל, דאיתא התם (ה ע"ב): ר' יהושע בן חנניה הוה קאי בי קיסר. אחוי ליה (ע"י סימן רמז לו, החזיר פניו - רש"י) ההוא אפיקורסא (שאינם מאמינים לדברי חז"ל כגון צדוקים - רש"י), עמא דאהדרינהו מריה לאפיה מיניה (אומה שאדונה הסתיר פניו ממנה - כלומר, איזה עתיד ואיזו תקוה יש לאומה כזו - הרב קופרמן בביאורו למשך חכמה שם). אחוי ליה ידו נטויה עלינו (להגן עליו - רש"י). אמר ליה קיסר לר' יהושע, מאי אחוי לך? עמא דאהדרינהו מריה לאפיה מיניה. ואנא מחוינא ליה ידו נטויה עלינו (עכ"ל הגמ'). וכ"ז המשך חכמה: "וזה מה שאמר הצדוקי עמא דאסתיר מריה פניו מנייהו, אחוי ליה עוד ידו נטויה, שנאמר 'ובצל ידי כיסיתך' (ישעיה נא, טז), שהראה לו שאעפ"י שהתפילין של ראש אינו נראה על פניו, אבל תפילין של יד רחמותיה לגבן איכא שנא' ובצל ידי כיסיתך". רמז בזה, שאהבתו עדיין קיימת, שאף שאין השגחתו גלויה לעין כל, שהרי במצב של הסתרת פנים אין תפילין של ראש נראים, מכל מקום עדיין פועלת ההשגחה הנסתרת בדרגת תפילין של יד המכוסים, וזה הרמז בפסוק "ובצל ידי כיסיתך". (וע"ש עוד בדברי המשך חכמה, שהאריך בדבר, וכן בפ' וזאת הברכה לד, יב).

וכמובא לעיל, מו"ר הרב צבי יהודה זצ"ל הוסיף כאן שתי הערות משמעותיות. האחת, שאמנם בגמ' הגירסה היא "ההוא אפיקורס", ורש"י פי' כגון הצדוקים. אך בחסרונות הש"ס איתא "ההוא מינאי", ופירש"י "תלמידי יש"ו שאינם מודים לדברי חכמים". וכן בר"ח איתא "מינאי". ואכן זו הטענה הנוצרית, כפי שכבר הזכרנו, שעליה בנויה כל דתם, שה' זנח את ישראל ובחר בהם. וההערה השניה, הנובעת מהראשונה, שאותו מין רמז בתנועת ראשו, שאלקים החזיר פניו מעם ישראל. ואמר הרצב"י, "כי אעפ"י שיש מידה ידועה של הסתרת פנים, והיא הכרחית למצב הגלות... בכל זאת אין מציאות ואפשרות להחזרת פנים חלילה" (הערת הרב

בעולת ראי"ה ח"ב, עמ' תמב; וראה עוד לעיל עמ' 507 בענין זה).

עוד הוסיף המשך חכמה, שהתורה נקראת אמת, כמש"כ "על הר סיני ירדת לדבר עמהם משמים (ותתן להם) משפטים ישרים ותורת אמת" (נחמיה ט, יג). "ולכן אמר "וכל מאמינים שהוא דיין אמת, ההגוי באהיה אשר אהיה". וכ' המשך חכמה "זה שם בן מ"ב, השם הנורא, ש"היודעו אימתו מוטלת על הבריות". שתי מדות אלו - אמת, ואהיה אשר אהיה, מלמדות על מידת הדין שאין בו פשרות.

כבר הזכרנו לעיל, שכשעלו ישראל מבבל לירושלים, התכנסו כל הקהל בראש השנה, ואז קרא בפניהם עזרא מן התורה. לפני הקריאה נאמר "ויברך עזרא את ה' האלקים הגדול". והגמ' ביומא מסבירה "מאי גדול, שגדלו בשם המפורש. ורב גידל אמר ברוך ה' אלקי ישראל מן העולם ועד העולם". הרי שה' הגדול הוא השם המפורש, וכמש"כ המשך חכמה, שזה השם בן מ"ב אותיות. וכ"כ רש"י בסנהדרין ס ע"א, שהשם המפורש הוא בן מ"ב (וע' בטור או"ח תרכא, שכן כתב רב האי גאון). והוא "ה' אלקי ישראל", כלומר, כאשר הוא מתגלה כאלקי ישראל, אז הוא מתגלה בשמו המפורש, בן מ"ב, כאלקים הגדול. וא"כ שתי הדעות בגמ', שהשם הגדול הוא השם המפורש, ושהוא אלקי ישראל, עניין אחד הוא.

והנה בהמשך הכתובים בספר נחמיה מסופר: "ויזעקו אל אלקים בקול גדול". וע"ז דורשת הגמ' ביומא שם, שבקשו לבטל יצרא דע"ז, ונפל פיתקא מן שמיא - אמת". וכ' שם הבן יהוידע "אהיה אשר אהיה, היינו אהיה פעמים אהיה (21*21 = 441) הוא שם אמת (441). ואפשר שאף זה כלול בדברי המשך חכמה על "וכל מאמינים שהוא דיין אמת ההגוי באהיה אשר אהיה", היינו, ש'אמת' ו'אהיה אשר אהיה' מספרם שווה.

לעניננו, השם הגדול הוא השם המפורש בן מ"ב, והוא הכינוי לאלקי ישראל, כדברי הגמ' ביומא סו ע"א הנ"ל. והיינו, שכאשר מתגלה ע"י נס, הקשר הייחודי שבין עם ישראל לארצו, מתגלה גם הקשר בין ישראל לאלוקיו, "כי יעקב בחר לו י-ה, ישראל לסגולתו", ו"כי בחר ה' בציון אוה למושב לו", והכל רואים "כי לא יטוש ה' עמו ונחלתו לא יעזב". בכך מתממשת "ההבטחה הגדולה שבכל ההבטחות, שיהיה נקרא שמו על ישראל. והכוונה בזה, דלעולם לא יפרסם שם כבודו בעולם ע"י מעשה

היוצא חוץ מגדר הטבע, רק באמצעות צורך ישועתם של ישראל. וע"י ישועת ישראל יתפרסם שם כבודו בעולם" (דברי הבית הלוי הנ"ל בפ' ויגש).

יסוד זה רמזוהו חז"ל בסידור הפסוקים שבתחילת פסוקי דזמרה, "יהי כבוד ה' לעולם". חלקו הראשון של המזמור עוסק במלכות ה' שתתגלה לע"ל - "ה' מלך, ה' מלך, ה' ימלוך לעולם ועד". מלכות ה' תתגלה, בכל המקומות ובכל הזמנים ועל כל הנמצאים - "ממזרח שמש עד מבואו", "מעתה ועד עולם", "רם על כל גויים ה'". אך עיקר הגילוי של שם השם בעולם בא ע"י עם ישראל, וזה ענינו של החלק השני של המזמור - "כי בחר ה' בציון אוה למושב לו" - בחירת ארץ ישראל. "כי יעקב בחר לו יה ישראל לסגולתו" - בחירת עם ישראל. והצד השווה שבשניהם - "כי לא יטוש ה' עמו ונחלתו לא יעזוב", ההבטחה האלוקית על הנצחיות של שתי הבחירות הללו. ועוד נוספה הבטחה נוספת, כי גם אם יחטאו, לא יחזור בו מהבטחה זו, "והוא רחום יכפר עוון ולא ישחית, והרבה להשיב אפו ולא יאיר כל חמתו. ה' הושיעה, המלך יעננו ביום קראינו".

לאור דברינו לעיל, מן הראוי להוסיף דברים שכתב הרב מונק בספרו 'עולם התפילות'. יש במזמור זה עשרים ואחת פעמים שם הוי"ה [שם הוי"ה המלא מופיע אמנם תשע עשרה פעמים, אך יש לצרף את הפסוק "ישמחו השמים ותגל הארץ", שראשי התיבות הם שם הוי"ה. וכן במקרא "כי יעקב בחר לו י-ה", אלא שהשם המתגלה ע"י ישראל הוא שם חסר, כפי שדרשו חז"ל עה"פ "כי יד על כס יה מלחמה לה' בעמלק מדור דור", שאין השם שלם ואין הכסא שלם עד שימחה זרעו של עמלק, וע"כ מופיע שם הוי"ה בהקשר ליעקב, חסר. א"כ עשרים ואחד שמות ב'יהי כבוד'].

והנה בתהילה לדוד, מזמור הבא אחרי 'יהי כבוד', ישנם עשרים ואחד פסוקים בתהלים, הרי לנו בצרוף שני המזמורים, השם הגדול בן ארבעים ושתים אותיות, המתגלה ע"י נצחיות עם ישראל, באוסף הפסוקים שסידרו חז"ל במזמור "יהי כבוד", ובהשגחה האלקית הנסתרת במהלכי הטבע, הבאה לידי ביטוי ב"תהילה לדוד", וכמו שמצינו בצרוף תפילין של ראש ושל יד, השגחה גלויה ונסתרת, כשבכל אחד כ"א אותיות שם השם, וצרוף שניהם הוא השם הגדול בן מ"ב אותיות.

וזו התשובה לדרישתם של היוונים, ואחריהם הנוצרים - "כתבו לכם על קרן השור אין לנו חלק באלקי ישראל". נס המנורה, על מ"ב גביעיה וכפתוריה, מורה, ש'השם הגדול' הוא הוא אלקי ישראל, וישראל הם "חלק ה'", ולדבר זה אין ביטול בשום מצב, והוא "עדות לבאי עולם ששכינה שורה בישראל", ומתקיים בזה מה שנאמר על השם הגדול בן מ"ב, "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך".

משום כך, כשנכנסו להיכל אחר הניצחון על היוונים "והדליקו נרות בחצרות קדשך, קבעו שמונת ימי חנוכה אלו להודות ולהלל לשמך הגדול", ואנו מכריזים "ולך עשית שם גדול וקדוש בעולמך". ובכל יום בשעת הדלקת הנרות, אנו שבים ומזכירים "הנרות הללו קדש הם... כדי להודות לשמך הגדול".

פוק חזי, כמה פעמים צרפו חז"ל את השם הגדול לתופעה של קיבוץ גלויות בסדר התפילה, ללמדך שקידוש השם הגדול הוא כשמתגלה השם ע"י הישועות שמראה הקב"ה בקבצו את ישראל לארצו, ובעשיית המופתים כנגד כל נסיונות אומות העולם למנוע עלייה זו.

עוד לפני התפילה אנו מבקשים על קידוש השם הגדול: "קדש את שמך על מקדישי שמך, וקדש את שמך בעולמך... והושיענו בקרוב למען שמך... קבץ נפוצות קוויך מארבע כנפות הארץ. יכירו וידעו כל באי עולם כי אתה הוא האלקים לבדך... עשה עמנו צדקה וחסד בעבור שמך הגדול הגבור והנורא שנקרא עלינו, וקיים לנו ה' אלקינו מה שכתוב 'בעת ההיא אביא אתכם ובעת קבצי אתכם, כי אתן אתכם לשם ולתהילה בכל עמי הארץ, בשובי את שבותיכם לעיניכם אמר ה'".

לפני ק"ש שוב מבקשים "אהבה רבה אהבתנו... והביאנו לשלום מארבע כנפות הארץ, ותוליכנו קוממיות לארצנו... ובנו בחרת מכל עם ולשון. וקרבתנו לשמך הגדול סלה באמת, להודות לך וליחדך באהבה".

וכן בחזרת הש"ץ בברכת ההודאה "ברכות והודאות לשמך הגדול והקדוש... ותאסוף גלויותינו לחצרות קדשך".

וכך מתקיים המקרא "וקדשתי את שמי הגדול המחולל בגויים אשר

חללתם בתוכם וידעו הגויים כי אני ה'".

המנורה שברומא שבה לירושלים

גם הרומאים שבאו אחרי היונים, לא נלחמו ביהודים רק מתאוות התפשטות וכיבוש שטחים. אף הם שאפו למחוק את הייחודיות של עם ישראל, שלא יהיה להם חלק באלקי ישראל. בספרו של הווארד פאסט, אחי גבורי התהילה, העוסק במרד החשמונאים, מסופר על סינאטור רומאי שנשלח ע"י הסנאט ברומי לברר האם יהודה ראויה להיות בת ברית של רומא. הדו"ח ששלח לסינאט רווי בוז של אציל רומי, בן לאומה מדבירת תבל, לאומה קטנה שכל בניה "שטופים בקריאה, בהטפה ובפלפול, אשר מעולם לא תיתכן בהם כת של בני תרבות מורמים מעם". הוא מלגלג על חוקים חסרי טעם כגון החוק לשבות כל יום שביעי, ולשלח לחפשי עבד שעבד שש שנים.

"תתמה אם תלמד לדעת כי ארץ זו אין דומה לה במיעוט עבדים. בעוד אשר אצלנו במפקד האחרון נמצאו עשרים ושלשה עבדים על כל אזרח בו חורין, ביהודה נהפוך הוא, עבד אחד על עשרים ושלשה אזרחים. דבר זה סכנה יש בו, וחלילה לרומי להסיח דעתה ממנה. הללו דרכם לשלח לחופשי כל עבד במועד קבוע, וכל המכה עבד - לבעל עבירה ייחשב. אם נזכור כי כל תרבות המערב על עבדות היא עומדת...נבין כי שאלת היהודים אינה מכשלה מקומית בלבד". וכשהוא שואל יהודים משכבות עם שונות, למה לא ינהגו "כבני תרבות", למה לא יחזיקו בעבדים, למה ישחררו אותם, למה לא ינהגו בהם ביד תקיפה, ישמע מפי כולם, ככהן כהדיוט, כחכם ירושלמי כאיכר בכפרו, תשובה אחת קצרה והוא הפסוק הזר והמופלא, "עבדים היינו לפרעה במצרים".

רואה הסינאטור הרומאי את שמעון החשמונאי יושב בדין, בין יהודי לבין עבדו הצעיר שברח ונתפש בידי אדוניו, ושמעון אינו פוסק - לתמהונו ולחמתו של האורח הרומאי - לסרוק את בשרו של הנער הבורח ולתלות את עורו בככר העיר, כפי שנוהגים ברומא, אלא שואל את הנער לסיבת בריחתו. כשהלה עונה לו "להיות חופשי", פוסק שמעון שיגמור הנער

את שנות שירותו ובל יעזו אדוניו לרצעו לעבדות עד היובל. כששואל הסינאטור את שמעון לפשר מעשיו המשונים, עונה שמעון: "אתה על החופש שאלתני, הרומאי, אמנם מכובד בעינינו החופש, כי עבדים היינו לפרעה במצרים".

ולכן מסיים השליח לנטולוס סילונוס את סיכום המלצותיו באגרתו לסינאט במילים הבאות:

היהודים לעולם אין ליתן אימון בהם, ולא יגשר גשר של הבנה ביניהם לבין המערב. כל המושכלות אצלנו על חירות האדם וכבודו זרים להם... היהודים בעצם הוויתם סכנה הם לרומא, שכן הם מערערים על עיקר העיקרים של תרבות המערב, על בית עבדים חפשי... אפילו הם מועטים, אפילו הם מסתפקים בארצם הזעירה - חלילה לנו מהסיח דעתנו מסכנתם. צר העולם מהכיל את רומא ואת יהודה גם יחד.

נדמה שבשום מקום בעולם לא השקיעו הרומאים כ"כ הרבה מאמצים כדי להשיג ניצחון על אומה, כפי שעשו זאת בארץ ישראל. בניית שער טיטוס לרגל הניצחון הגדול מורה עד כמה העריכו את פועלו של האיש שהצליח להכניע את יהודה לאחר שנים רבות. וזה הכיתוב שעל השער לכבודו:

הסנט והעם הרומאי הקדישו שער זה לאימפרטור טיטוס קיסר, בנו של אספסינוס האלוהי, האוגוסטוס, הכהן הגדול, בעל סמכות טריבון בפעם העשירית, אימפרטור בפעם השבע עשרה, קונסול בפעם השמינית, אבי המולדת, השליט שלהם, משום שעל פי פקודות האב ועצות ההשגחה הכניע את העם היהודי והחריב את העיר ירושלים, עיר שלפניו הותקפה לשוא ע"י המצביאים, המלכים והעמים, או שכלל לא ניסו לכובשה.

המנורה שבשער טיטוס*

תושבי רומא שעברו באזור הקוליסאום בבקר שלושים בנובמבר תש"ח,

* הפרק הבא (פרט לפיסקה האחרונה) הועתק ממאמר של פרופ' יובל אלבשן, שהתפרסם בעתון 'מקור ראשון', י"ד חשון תשע"ט.

התקשו להבין את ההתרגשות העצומה שאחזה בקבוצה של יהודים אשר התגודדו לצד שער טיטוס ולא ידעו את נפשם. ברור היה לכל שמדובר באירוע לא שיגרת, אבל עדיין היה הוא לא מובן. גם יהודי רומא עצמם, כולם שורדי שואה, שפצעיהם עדיין מדממים, חסרו מילים להסביר לעוברי האורח שתהו מה פשר המהומה. אף מילה לא הייתה נאצלת דיה לנוכח גודל השעה. הם פשוט עמדו נרעדים סמוך לשער טיטוס והמתינו בדריכות לבואו של רב העיר.

משהגיע הרב דוד פראטו, נרגש עד לשד עצמותיו, ניסה גם הוא לנאום, אבל באופן מפתיע, מי שדרשותיו קנו לו מעריצים רבים בכל מקום שעבר בו, התקשה אף הוא למצוא מילים מתאימות לדייק את הסערה שפקדה את נפשו. לאחר כמה דקות הוא החליט לוותר על הדברים, ובמקום זאת נעמד בראש התהלוכה הקטנה, סימן בידו ונעמד לפני השער. היו דרושים לו עוד כמה רגעים כדי לעשות את המעשה, ואז פרץ ממקומו וחצה את השער. בכך הוא היה היהודי הראשון שעבר מתחת לשער המקולל מאז הוקם כסמל לניצחון הרומאים על היהודים, לפני אלף שמונה מאות שנים וחמש שנים בדיוק. משיצא מהעבר השני, מיהרו שאר היהודים, חלקם מתקשים ללכת ונעזרים באחרים וכולם דומעים, לעבור אף הם מתחת לשער. אם בתבליט המפורסם שעל השער הולכים היהודים לכיוון מקדש יופיטר, כשכלי המקדש בידיהם, הפעם צעדו הרב פראטו ויהודי רומא בכיוון ההפוך - מצפון לדרום. המסר היה ברור גם ללא מילים מפורשות: עם ישראל החל את מסעו חזרה מהגלות למולדתו. זה היה ביטוי מוחשי לתפיסה הציונית של "מחורבן לגאולה". הרב דוד פראטו אולי לא מצא מילים מדויקות, אבל ברא מציאות שדיברה את עצמה בדיוק מושלם: אחרי קרוב לאלפיים שנות גלות מכורח, ופחות משלוש שנים אחרי השואה הנוראה, שהבהירה חורבן מהו, היהודים חוזרים לירושלים.

לא בכדי התקשה הרב פראטו לעשות את הצעד הראשון. לאורך מאות בשנים נמנעו היהודים שגרו ברומא ממעבר תחת הקשת. הם גם הקפידו לא לכנותה "שער הניצחון" כמנהג המקום. הם כינו אותה "קשת טיטוס" או "שער טיטוס", משום שסימלה עבורם הכול חוץ מניצחון - בעיקר השפלה. עתה, עם דמעות בעיניו, כינה אותה אחד הצועדים, בפעם

הראשונה "שער הניצחון". הרב פראטו לא חזר על המילים האחרונות, אבל גם לא היסה את הדובר. גם הוא הבין כנראה שעכשיו, יום אחרי ההחלטה על הקמת מדינה יהודית בארץ ישראל, אנחנו נוגעים בראשית הניצחון.

למרות שהקבוצה מנתה מאות בודדות של יהודים, נדמה היה שהמעבר תחת הגשר לא מסתיים. אפשר שהדבר נבע מכך שחלק מהיהודים עברו שוש ושוב מתחת לשער, תמיד בכיוון דרום, כשחלקם אוחזים בדגלי המדינה שעוד תקום: שני פסים כחולים ומגן דוד אחד במרכז. גם כאן המסר היה ברור: אם בפעם הקודמת שצעדו כאן יהודים נכפה עליהם כשבויי החיילים הרומאים המעבר תחת הקשת, הפעם הם עוברים מרצונם. הפעם הם הקובעים. הפעם הם המנצחים, והמנצחים חוזרים הביתה, לישראל, לכונן שם מחדש את הבית הלאומי שנחרב.

תפקידו הסמלי של שער טיטוס בקוממיות המתחדשת לא הסתיים באותו מצעד של בוקר שלוש בנובמבר. הוא ממשיך עד היום, הודות להחלטה שנתקבלה קרוב לשנתיים מאוחר יותר. ועדת הסמלים שהוקמה, בראשות ח"כ בבא אידלסון, החליטה כי הצעת האחים שמיר מתאימה להוות בסיס לסמל המדינה, אולם דרשה לערוך בה מספר שינויים. החשוב שבהם הוא להחליף את העיצוב המודרני של המנורה בעיצוב הידוע שמופיע בתבליט שער טיטוס. אידלסון התעקשה על כך ולכן התנגדה גם להצעות אחרות, כמו אלו שהתבססו על מנורת שבעת הקנים מהפסיפס בבית הכנסת העתיק ביריחו, שם המנורה ניצבת על שלוש רגלים ולא על בסיס רחב כמו בשער טיטוס. היא נימקה זאת בכך שהשימוש במנורה שבתבליט השער יסמל את חזרת המנורה למקומה המקורי, לירושלים. כך הוחזרה גם המנורה שנגזלה מירושלים והועברה לרומא, חזרה לביתה, והפכה לסמל המדינה המתחדשת.

ואלו דברי הנביא זכריה שקבעו חז"ל לקרוא כהפטרה בשבת חנוכה:

רני ושמחי בת ציון, כי הנני בא ושכנתי בתוכך נאום ה'. ונלוו גוים רבים אל ה' ביום ההוא והיו לי לעם, ושכנתי בתוכך נאום ה', וידעת כי ה' צבאות שלחני אליך... וישב המלאך הדובר בי ויעירני כאיש

אשר יעור משנתו. ויאמר אלי מה אתה רואה, ואומר ראיתי והנה מנורת זהב כולה וגולה על ראשה ושבעה נרותיה עליה, שבעה ושבעה מוצקות לנרות אשר על ראשה. ושנים זיתים עליה, אחד מימין הגולה ואחד על שמאלה. ואען ואומר אל המלאך הדובר בי לאמר, מה אלה אדני. ויען המלאך הדובר בי ויאמר אלי הלא ידעת מה אלה אדני, ואומר לא אדני. ויען ויאמר אלי לאמר זה דבר ה' אל זרובבל לאמר, לא בחיל ולא בכח כי אם ברוחי אמר ה' צבאות. (זכריה ב, יד - ד, ו)